NIEUWSBRIEF UNIVERSITEITSGESCHIEDENIS

LETTRE D'INFORMATION SUR L'HISTOIRE DES UNIVERSITÉS

Werkgroep Universiteitsgeschiedenis

♦

Studium generale
Contactgroep Universiteitsgeschiedenis
Groupe de contact pour l'histoire des universités

Halfjaarlijks bulletin
e jaargang

1997 | 2

Deux fois par an
3e année

Colofon

Redactie Nieuwsbrief: Franck R.H. Smit en Marc Nelissen
Tekstverwerking: Els Scheers
Kopij richten aan de redactieadressen in Nederland of België.

Werkgroep Universiteitsgeschiedenis

Redactieadres/secretariaat Werkgroep: Franck R.H. Smit, Universiteitsmuseum Groningen, Zwanestraat 33, NL-9712 CK Groningen. Tel: +31(0)50 3635563. Fax: +31(0)50 3634996. E-mail: f.r.h.smit@ub.rug.nl

Het lidmaatschap geeft recht op de *Nieuwsbrief*, korting op publicaties van de Werkgroep en voorrechten bij de overige activiteiten van de Werkgroep. Contributie binnenland: fl.40; studenten fl.20. Betalingen van Nederlandse leden dienen te geschieden op gironummer 6845444 ten name van de Stichting Batavia Academica. Betalingen vanuit het buitenland mogen geen kosten voor de Werkgroep met zich meebrengen.
Nederlandse leden die ook wensen te worden uitgenodigd voor de vergaderingen van het Belgische Studium generale, dienen dit kenbaar te maken aan het Belgische secretariaat.

Studium generale. Contactgroep Universiteitsgeschiedenis/Groupe de contact pour l'histoire des universités

Redactieadres/secretariaat Contactgroep – Rédaction/secrétariat du Groupe:
Marc Nelissen, Universiteitsarchief K.U.Leuven, Mgr. Ladeuzeplein 21, B-3000 Leuven. Tel: +32(0)16 324632. Fax: +32(0)16 324691. E-mail: marc.nelissen@bib.kuleuven.ac.be

Het lidmaatschap geeft recht op de *Nieuwsbrief* en uitnodigingen voor de vergaderingen. Contributie: BEF 300. Betalingen op rekeningnummer 001-2569819-74 van de ASLK, ten name van Studium generale. Contactgroep Universiteitsgeschiedenis.

Les membres recevront la *Lettre d'information* et seront invités aux réunions.
Cotisation 300 FB, à virer au compte CGER 001-2569819-74 de Studium generale. Groupe de contact pour l'histoire des universités.

ISSN 1383-794X

De *Nieuwsbrief* kan ook in elektronische vorm geraadpleegd worden via het World Wide Web: http://www.kuleuven.ac.be/archief/ugindex.htm

Woord vooraf / Avant-propos

Deze aflevering van de Nieuwsbrief biedt weer een overzicht van berichten, aankondigingen, projecten, nieuwe publicaties en bijeenkomsten die betrekking hebben op de Universiteitsgeschiedenis van de lage landen. Deze keer is een wat langere bijdrage opgenomen van de hand van prof.dr W. Frijhoff. Het betreft de tekst van de toespraak die hij heeft gehouden tijdens de studiemiddag in Groningen op 22 mei 1997.

In dit nummer tevens een aankondiging van een voorjaarsbijeenkomst waarin de problematiek van de universitaire archieven centraal zal staan. De Nederlandse Werkgroep en de Belgische Contactgroep zullen gezamenlijk deze bijeenkomst organiseren. Reeds bekend is dat op 6 en 7 november van 1998 een symposium plaats zal vinden dat is gewijd aan de geschiedenis van de Universiteit van Harderwijk.

Opnieuw hebben velen weer bijgedragen aan de inhoud van dit nummer. Wij danken: Bruno Boute, Kris Delcroix, Mark Derez, Didier Devriese, Willem Frijhoff, Bregt Henkens, W. Lodewijk, R. Meulesteen, Corry Ridderikhoff, Hilde de Ridder-Symoens, Jean-François Stoffel, Gilbert Theys, J.L.K. van der Veen, Kaat Wils.

(Franck Smit-Marc Nelissen)

Mededelingen / Communications

Mededelingen van Studium generale
Contactgroep Universiteitsgeschiedenis
Groupe de contact pour l'histoire des universités

De zesde vergadering van Studium generale, in samenwerking met het C.R.H.I.D.I., ging door op 25 oktober in Brussel. Omdat de op die dag gehouden lezingen zullen worden uitgegeven door het C.R.H.I.D.I., worden hier tegen de stilaan gegroeide traditie in geen samenvattingen opgenomen. Uiteraard wordt u wel verwittigd wanneer de publicatie verschijnt.

Over de inhoud van het jaarprogramma 1998 zal u later nog nader bericht ontvangen. In elk geval verleent Studium generale zijn medewerking aan de voorjaarsvergadering van de Werkgroep Universiteitsgeschiedenis, die gewijd zal zijn aan de problematiek van de universitaire archieven, het verzamelen en al dan niet bewaren ervan (zie voor meer informatie de mededelingen van de Werkgroep Universiteitsgeschiedenis, hieronder).

◆

Mededelingen van de Werkgroep Universiteitsgeschiedenis

Voorjaarsbijeenkomst van de
Werkgroep Universiteitsgeschiedenis
1998

Het bestuur van de Werkgroep Universiteitsgeschiedenis is gevraagd om commentaar te geven op het Rapport over het Basisselectiedocument Beleidsterrein Wetenschappelijk onderwijs, Openbare en Bijzondere universiteiten 1993-. In een schriftelijke reactie opgesteld door voorzitter mevr. prof.dr H. de Ridder-Symoens en bestuurslid prof.dr W. Frijhoff is op een aantal keuzen die zijn gemaakt in het Basisselectiedocument gereageerd en is gepleit om een aantal als te vernietigen aangemerkte stukken voor definitieve bewaring in aanmerking te laten komen. Zoals bekend is de selectie er op gericht om stukken te bewaren die aantonen hoe beleid wordt vastgesteld en in hoeverre dat beleid is gevolgd. Gevraagd is om ten behoeve van toekomstige onderzoekers niet alleen de beleidsondersteunende beslissingen te bewaren maar ook de kwestieuse of afwijkende vormen daarvan.

Wat meer buiten de orde van het Basisselectiedocument is de opmerking in de reactie of de Nederlandse Universiteiten vanuit hun eigen verantwoordelijkheid voor hun eigen geschiedenis niet actiever aan archiefvorming zouden moeten doen van documenten die niet strikt tot hun eigen administratie behoren, zoals archieven van studentenverenigingen, sociale en culturele activiteiten, nalatenschappen van wetenschappelijk personeel, collegedictaten etc.

Aan deze thematiek van archiefselectie en aquistie van archieven wil het bestuur van de Werkgroep is samenwerking met de Belgische zusterorganisatie Studium generale, Contactgoep Universiteitsgeschiedenis in juni 1998 een studiedag wijden. De Werkgroep en Contactgroep hopen begin van dit jaar een uitnodiging aan hun leden te richten en daarin de datum, plaats en het programma bekend te maken. Leden van de Werkgroep of de Contactgroep die over dit belangwekkende onderwerp op de studiedag het woord willen voeren, worden uitgenodigd hierover contact op te nemen met Marc Nelissen of Franck Smit.

(Franck Smit)

◆

Verslag van de Studiemiddag
Registreren of regisseren?
Over de mogelijkheden en onmogelijkheden
van een kwantitatieve aanpak van universiteitsgeschiedenis
gehouden te Groningen 22 mei 1997

In de Groningse Senaatskamer vond op 22 mei jl de studiemiddag 'Registreren of regisseren' over mogelijkheden en onmogelijkheden van kwantitatieve universiteitsgeschiedenis' plaats. Ruim vijftig belangstellenden woonden deze bijeenkomst bij. De organisatie van de middag was in handen van de Commissie Geschiedschrijving van de RU Groningen in samenwerking met de Werkgroep Universiteitsgeschiedenis.

De thematiek van de middag was gekozen naar aanleiding van de verschijning van de publicatie *Veranderingen in het hoger onderwijs in Nederland tussen 1815 en 1940* door G. Jensma en H. de Vries. In het boek wordt de modernisering van het hoger onderwijs in Nederland beschreven en gedocumenteerd. De onderwijsstatistieken, zo beweert Jensma in het eerste deel van het boek, hebben de modernisering van het hoger onderwijs mee geregisseerd en niet slechts geregistreerd.

Over deze stelling gingen de historici deze middag in debat. W. Frijhoff opende de discussie met zijn lezing 'Zachte cijfers of harde beelden?'. De tekst van

zijn inleiding volgt hierna. Na de pauze kruisten M. Bosch, H. Knippenberg en B. van Wolput de degens. W. Otterspeer die uitgenodigd was voor de forumdiscussie was helaas verhinderd te komen. Aan de discussie werd vanuit de zaal meegedaan.

De middag werd afgesloten met de aanbieding van het eerste exemplaar van de *Veranderingen in het hoger onderwijs in Nederland tussen 1815 en 1940* aan prof.drs M.H. Meijerink, voorzitter van de Vereniging van Samenwerkende Nederlandse Universiteiten.

(Franck Smit)

◆

Najaarsbijeenkomst
6-7 november 1998

De Werkgroep is mede-organisator van een symposium ter gelegenheid van de oprichting van de Universiteit van Harderwijk, dat op 6 en 7 november 1998 zal plaatsvinden. Hierover meer in de rubriek onderzoeksprojecten.

◆

Zachte cijfers of harde beelden? *

Willem Frijhoff

De magie van het cijfer is welbekend. In zijn invloedrijke boek *The anthropology of numbers* (Cambridge University Press, 1990) heeft de Engels-Nederlandse antropoloog Thomas Crump laten zien hoe hoog de symbolische status van het cijfer in bijna alle culturen ter wereld is, ongeacht de historische context. Het gaat daarbij niet steeds om dezelfde cijfers. Terwijl het cijfer 10 in de Noord-Amerikaanse cultuur een dominante rol speelt, en opnieuw in de postrevolutionaire mythologie van West-Europa, hoeven we Trommius' Concordantie op de Bijbel maar op te slaan om de allesoverheersende betekenis van de cijfers 3, 7 en 12 met hun veelvouden in de bijbelse cultuur te ontdekken, tot en met de 144.000, dat wil zeggen 12 maal 12.000, getekende uitverkorenen uit het boek van de Openbaring toe (Openb. 7:4; 14:1.3).

In zijn spannende beschouwing voor de Academie getiteld *Oorlogsduur in oorlogsnamen. Over het gebruik van getallen tot steun van historische voorstellingen* [Verh. KNAW, Afd. Lett., NR 77, 1] (Amsterdam, 1972), nu precies 25 jaar geleden verschenen, heeft de Groningse hoogleraar P.J. van Winter al laten zien dat

ook onze historische beelden cijfers nodig hebben. Ze werken bij voorkeur met getallen. De Zeven-, Negen-, Dertien-, Dertig-, Tachtig- en Honderdjarige Oorlog vormen niet zozeer aaneengesloten jaarreeksen van wapenfeiten als wel historiografische beelden. Ze ontlenen hun hardheid veeleer aan hun toeëigening in de geschiedenis dan aan hun belevingswerkelijkheid in het verleden. Wanneer de Woerdense koopman Aert Jansz. van Rijnevelshorn de vrede van Münster viert, jubelt hij dat de Dertigjarige Oorlog eindelijk is afgelopen. De Tachtigjarige, zo cruciaal voor het staatsbestel van zijn eigen gewest en land, behoorde kennelijk niet meer tot zijn belevingswereld.

Wijzelf hebben daarentegen de tachtigjarige oorlog goed geïnternaliseerd. Hele legers binnen- en buitenlandse historici mogen er ons op wijzen dat alleen een stokoude grijsaard zich in 1648 nog een Spanjaard op het grondgebied van het gewest Holland kon herinneren – oorlog is oorlog. En het is waar – in de andere gewesten, op zee en overzee lag dat vaak wel anders. Ons beeld van de oorlog bekommert zich echter niet om historische details. Onwillekeurig verplaatsen we Hollands bloei naar de andere gewesten, en blauwdrukken we het oorlogsbeeld op Hollands welvaren. Het gaat dan ook om een symbolisch beeld, een 'hard' beeld. Geen werkelijkheid, maar voorstelling. Als zodanig geeft dat beeld houvast bij de ordening van de tijd, de voorstelling van de geschiedenis, en de zingeving van het heden.

Nergens wordt dat duidelijker dan bij de eeuwcijfers. Eeuwen standaardiseren en maken vaste tijdreeksen mogelijk, in dit geval van 100 jaar, een rond getal van decimale kracht. Aan dat repeterend karakter ontlenen ze hun succes. Wie eeuw x zegt, impliceert dat eeuw y anders was. Eeuwen suggereren dus verandering maar persen die tegelijk in een keurslijf. Tot in kringen van theoretisch historici toe worden eeuw-indelingen en hun veelvouden schier kritiekloos als zinvolle ordeningskaders gehanteerd. Het maatschappijhistorisch concept is er niet in geslaagd met dat denkkader te breken, zomin als de conjunctuurtheorie met haar fasen A en B – overigens weer schier dwangmatig 'seculaire trend' genoemd – of nog fijnere cycli, eveneens gebaseerd op de dwang van het getal. De ver-eeuw-iging van onze geschiedenis schrijdt nog steeds voort. Ook de Middeleeuwen worden er nu al door geteisterd. Eeuwoverschrijdende ontwikkelingen worden moeiteloos gereduceerd tot eeuwgebonden verschijnselen: in de zeventiende eeuw ging het zus of zo, heet het wanneer in werkelijkheid de periode 1650-1730 wordt bedoeld; verschijnselen die twee eeuwen overlappen worden als fin de siècle geduid, en aan de magie van het jaar 2000 ontsnapt tot nu toe bijna niemand – of we het nu als eindpunt, als keerpunt of als nieuw begin willen zien.

Historische beelden zijn extra hard wanneer ze in cijfers worden vertaald. Antropologie en geschiedenis worden dan gecombineerd, de symboliek van het

cijfer en de mythologie van het getal komen daar samen. De 144.000 getekenden uit het boek van de Openbaring vinden nog heden aftrek. De negentiende eeuw is in de ogen van bijna allen fundamenteel anders dan de achttiende, al heeft intussen een hele generatie historici – waaronder de hier ooit gevierde Schama – proberen aan te tonen dat de Franse Revolutie strikt overbodig was aangezien alle ontwikkelingen van de negentiende eeuw al vroeg in de achttiende zijn begonnen.

Naast cijfers die vooral verhoudingen symboliseren, zoals 3 of 7, zijn er andere die veeleer massa's benoemen, zoals 1000 of, in het spraakgebruik van onze tijd, miljard. Zulke cijfers geven veel minder een nauwkeurige grootte aan als het bewustzijn dat de grens van het telbare overschreden is. Een soortgelijk effect zien we bij ronde getallen: ook daar gaat het meer om een orde van grootte dan om precisie bij de registratie. Wie zich in pakweg 1625 of 1740 bij inschrijving aan een universiteit als 25-jarige opgaf, wenste als volwassene te worden beschouwd, afgezien van zijn precieze leeftijd. In verschillende landen kon hij na die leeftijdsgrens ook ineens een lading vrijstellingen en speciale voorrechten claimen. Een twintigjarige was evident aan de Latijnse school ontgroeid, maar voelde zich nog niet te oud voor een actief studentenleven – wat dat toen ook moge hebben betekend. Als alle 20- of 25-jarigen in de alba studiosorum van vóór de burgerlijke stand inderdaad die leeftijd hadden gehad, zouden we de doopboeken van veel steden op de vuilnisbelt kunnen gooien. Wie beeldvorming en nauwkeurige registratie met elkaar probeerde te combineren, kwam feilloos in onoplosbare problemen terecht. De homerische strijd rond Erasmus' geboortejaar vormt daarvan een pertinente illustratie.

Ik heb u met dit alles niets nieuws verteld. Maar vaak blijft zulke kennis louter theoretisch en werken we in de praktijk gewoon door alsof er niets aan de hand was. Is het geen zaak ons opnieuw, en steeds weer opnieuw, op de status van het cijfer en van het beeld, en op hun beider verhouding in het historisch onderzoek en het historisch vertoog te bezinnen? Cijfers en beelden vormen een historisch mijnenveld, en als geschiedenis ergens een maatschappelijke relevantie heeft, dan is het wel op dit gebied. Het beleid van nu steunt op cijfers van toen. Het werkt met beelden die in de omgang met het verleden zijn uitgehard. Zo zacht als de cijfers zijn, zo hard zijn de beelden. Twee tegengestelde cijfergebonden beelden bepalen het beleid van nu: trendmatige groei, en conjunctuur. Trendmatige groei is een beeld van duurzame toename dat wordt afgeleid uit een in de tijd beperkte reeks groeicijfers. De onderliggende assumptie is dat de groei zich om andere dan strikt cijfermatige redenen zal doorzetten. De kunst is natuurlijk die factoren te vinden, ze zichtbaar te maken, en daarmee de extrapolatie tot trendmatige groei te legitimeren. Op dat punt verliest de cijferreeks haar hardheid en wordt zij zo zacht als boter.

Met dezelfde reeks groeicijfers kan immers een cyclisch model worden geconstrueerd. Alleen groeien de cijfers na het punt van waarneming dan niet meer door, maar dalen ze, in elk geval op termijn, om later, veronderstelt men, opnieuw te gaan stijgen. Ook die veronderstelling berust op een model dat factoren van verschillende orde inbrengt: demografische, sociale, economische, culturele, en zelfs politieke. Maar het cyclisch model heeft als voordeel dat het zich gewoonlijk op een ervaringsgegeven kan beroepen: de cyclus heeft al eens eerder plaatsgevonden, vaak zelfs al verschillende malen.

Er rijst natuurlijk een echt probleem wanneer trendmatige groei en conjunctuurbeweging door elkaar gaan lopen, zodat groei-effecten en conjunctuur-effecten niet goed meer te scheiden zijn. Dan is een kunstmatige ingreep nodig om de ontwikkeling zichtbaar en daarmee beheersbaar te maken. Een mooi voorbeeld daarvan zien we in de totaal verschillende vormen van hoger-onderwijspolitiek die Frankrijk en Nederland de laatste tijd hebben gehanteerd. Door een ongenuanceerd stapeleffect van alle jaargenoten in massale opleidingen zonder noemenswaardige aandacht voor beroepsperspectieven heeft Frankrijk een beeld van ongelimiteerde trendmatige groei in het leven geroepen, dat dan ook voor de nodige paniek zorgt en op veel jongeren een ontmoedigend effect heeft. In Nederland daarentegen wordt door een zorgvuldige scheiding tussen niveaus en sectoren in het hoger onderwijs op onderscheiding van stromen en schepping van een cyclisch beeld van overschot en tekort aangestuurd, dat bij sommigen weliswaar niet minder ontmoedigend werkt maar dat per saldo een beeld van beheersbaarheid creëert. Na de magere jaren spiegelt het weer vette voor, of omgekeerd. Op termijn, zegt dat beleid, komt ieder aan zijn trekken: speel in op de conjunctuur – wiskunde, techniek, in geen geval kunstgeschiedenis of roemeens –, dan komt het wel goed.

Hoever zitten we met dat alles van de universiteitsgeschiedenis af? Beslist minder ver dan het lijkt. Universiteitshistorici hebben van twee kanten met cijfers te maken: de geschiedenis speelt hun cijfers toe, en ze stellen zelf statistische gegevens of tijdreeksen op om geschiedenis zichtbaar te maken en te vertellen. Maar cijfers liggen soms verscholen onder beelden. Zelfs de meest elementair geschoolde cultuurhistoricus zal bij middeleeuwse universiteiten op de eerste plaats aan Parijs, Oxford, Salamanca of Bologna denken. Dat waren de grote centra, de universiteitssteden die, hoezeer sommige ook zijn uitgegroeid, fysiek de sporen van de oude universiteit zijn blijven dragen: het Quartier Latin is op dat punt exemplarisch. De kaart van de middeleeuwse universiteiten wordt met andere woorden voor een groot deel bepaald door thans onzichtbare volumes studenten. De '10.000 studenten' die de middeleeuwse universiteit van Parijs ooit zou hebben gekend, wandelen meer of minder cijfermatig door vele handboeken

heen. Hetzelfde geldt voor de opkomst van Leiden, Heidelberg of Göttingen in de vroegmoderne tijd, van Berlijn, Londen of Wenen een eeuw later: massa's van duizenden studenten prikken meer of minder hard door de beelden van bloeiende instellingen heen, vaak zonder dat nauwkeurige tellingen die kunnen onderbouwen.

Maar beelden overwoekeren de cijfers nogal eens, omdat ze harder zijn, beter beklijven. Terwijl de middeleeuwse universiteiten in onze beeldvorming grotendeels in Zuidelijk Europa lagen, situeren wij de vroegmoderne vooral in het Noorden. Maar ook in de vroegmoderne tijd lagen er in de romaanse, in hoofdzaak katholieke wereld van Zuidelijk Europa ettelijke malen meer universiteiten dan in het Noorden. Er werden er daar nog bij bosjes bij gesticht, en ze telden gezamenlijk een vele malen groter aantal studenten. Dat heeft niet alleen te maken met de incorporatie van een substantiële, goed georganiseerde propedeuse in het universitair bestel van de katholieke en de vooral van de jezuïetse wereld, die bij ons vaak in de latijnse of illustre scholen en de gymnasia academica verstopt bleef. De paar betrouwbare cijfers over de aantallen afgestudeerden of gepromoveerden waarover wij beschikken tonen onomstotelijk aan dat niet het verlichte Noord-Europa maar het in paapse duisternis zwoegende Zuid-Europa de hoogste graad van universitaire scholing had. Spanje en Portugal spannen de kroon, natuurlijk vanwege hun mateloze ambtenarij in staat en kerk, maar toch...

Geen wonder dat de grootscheepse universiteitshervorming van de Verlichtingstijd, begonnen in 1729 met een revolutionaire stelselwijziging in Piëmont en eindigend met de inrichting van de keizerlijke universiteit in half Europa kort na 1800, via de hervormingen van Pombal in Portugal, Aranda in Spanje en Van Swieten in Oostenrijk, de inrichting van het eerste Europese ministerie van onderwijs in Polen, en de opheffing van alle universiteiten in Frankrijk in 1793, in hoofdzaak zuidelijk, katholiek Europa betrof. Ze ging uit van beelden van tekort en overschot, van aanpassing of nutteloosheid, die steun zochten in de cijfers. In die landen werd geëxperimenteerd met de aansluiting van studie op arbeidsmarkt, met de circulatie van de elites, met beheersing van de aantallen *literati*, academici of intellectuelen, kortom met cultuurbeleid. Het zich in vergane glorie vermeiend Nederlands universitair bestel kon daar toen in de verste verte niet meer aan tippen. En voor Engeland gold hetzelfde. Er waren twee hoge Franse ambtenaren als Cuvier en Noël nodig om de Nederlanders op dat punt in 1811 ongezouten de waarheid te zeggen – en ditmaal hadden ze geen ongelijk...

Het zal u duidelijk zijn waar het mij om gaat: onze omgang met cijfers en beelden is hybridisch. We gebruiken ze door elkaar, en in elkanders plaats, als dat

in onze kraam te pas komt. Cijfers worden verbeeld, en beelden moeiteloos herleid tot hypothetische cijfers. Van die twee zijn de beelden het duurzaamst. De Leidse universiteit is 'la première d'Europe', kunnen we in Diderots Encyclopedie lezen op een moment waarop Leiden zich beschaamd afvraagt hoe ze het verval kan keren. Kwaliteitsbeoordeling, hoe rudimentair ook, en cijfermatige analyse kruisen hier elkaar in contrasterende beelden.

Natuurlijk kunnen we op dit punt een pragmatische houding aannemen, en gebruiken wat zich aanbiedt. Er is wel enige reden om daar voorzichtig mee te zijn. Nemen we de cijfers. Ik hoef hier niet de hele cultuurgeschiedenis op te rakelen om op een fundamentele statuswijziging van het cijfer als gebruiksobject ergens in de vroegmoderne tijd te wijzen. Stellen we globaal dat het cijfer vóór die omslag vooral als een teken of symbool van een andere gegevenheid wordt gebruikt, en daarna een feitelijke, eigenstandige zeggingskracht krijgt. Wanneer humanistische auteurs voor de grote stadsscholen van Zwolle, Deventer of Alkmaar in de vijftiende en zestiende eeuw aantallen van duizend of meer leerlingen noemen, op een bevolking die we thans niet groter dan enkele duizenden inwoners schatten, heeft het weinig zin het archief uit te spitten om zulke cijfers bevestigd te krijgen. Het gaat niet om het precieze aantal maar om de bovenmaatse omvang van de school, met de structurele problemen van onderwijs, orde en huisvesting die dat meebracht, en haar allesbeheersende plaats in de stad. Daaraan hoeven we in geen geval te twijfelen. De universiteitsgidsen of -lijsten die sedert de zestiende eeuw op de markt komen, liggen in dezelfde orde. Ze willen nogal eens aantallen studenten opgeven. Zulke cijfers geven echter geen feiten maar verhoudingen aan, met het impliciet postulaat dat een belangrijke universiteit wel veel leerlingen moet hebben, en omgekeerd.

Gaandeweg gaan nieuwe beelden van de universiteit en haar plaats in de samenleving die vooronderstellingen nuanceren. Samen met de wetenschapsontwikkeling leiden ze tot een andere status van het cijfer. Het beeld van 'big is beautiful' dat de ongedeelde christenheid nog beheerste en de universiteiten bij voorkeur in grote, collegerijke steden als Parijs, Keulen, Praag, Krakau, Bologna, Padua, Salamanca, Oxford, Cambridge, Orléans of Leuven plaatste, wordt in de vroegmoderne tijd vervangen door een 'small is more useful'. Onbeperkte en onbeheerste inschrijving wordt voortaan veeleer als een kwaal dan als een zegen opgevat – behalve (en daar ligt een merkwaardige constante) in Nederland. Allerlei nieuwe formules doen opgeld. Ze hebben alle als kenmerk dat ze de stromen willen beheersen: de territoriale gymnasia academica van de *Kleinstaaterei*, plattelandsuniversiteiten als die van Altdorf of Rinteln waarmee stad of vorst zijn intellectuelen in toom probeerde te houden, de confessiegebonden dwerginstellingen van Frankrijk en Zwitserland, de klooster-universiteiten van Spanje, de

college-formule op de grenzen van de christenheid, van Schotland via het Balticum tot Transsylvanië, de *Familienuniversitäte* van het Duitse Rijk – alles wijst op een schaalreductie die wellicht niet steeds bewust was ingezet maar wel een bewuste trend werd, zoals we bij de absolutistische hervormingen ontdekken. Ineens is het cijfer dan terug. Het wordt een instrument tot meting en vooral tot beheersing van studentenstromen. Al in de achttiende eeuw worden de eerste tellingen van studentenaantallen verricht en worden op basis van de alba studiosorum of andere bronnen tijdreeksen opgesteld die een statistische benadering mogelijk maken.

Ontegenzeglijk konden de achttiende- en vooral de negentiende-eeuwers beter tellen dan hun voorgangers. Wat ze niet zagen – of, als ze het wel zagen, ons niet vertellen – is welke modellen ze al dan niet bewust hebben gebruikt bij de ordening van hun cijfers, zo vaak ze daar conclusies aan verbonden. De bewerking van cijfers vormt immers nooit of bijna nooit een strikt mechanische operatie. Ordening van eenzelfde opklimmende reeks cijfers kan, zoals ik hierboven al suggereerde, tot het vooruitzicht van zowel trendmatige groei als conjuncturele daling leiden, in functie van het model dat men hanteert. Een aantal jaren geleden heb ik dat geïllustreerd aan de hand van de studentenstromen in het Duitse Rijk. Bij het werk aan de herziening van de globale tellingen van Franz Eulenburg – waarover straks – stiet ik op enkele geschriften van achttiende-eeuwse hoogleraren en universiteitsbestuurders waarin tijdreeksen van instroomcijfers aanleiding gaven tot een cultuurpolitieke beschouwing over het geleerdenoverschot, over de kwalijke gevolgen daarvan voor hun toekomstperspectief, en over de risico's voor de samenleving in het algemeen, die immers met werkloze, onnutte en dus al snel verbitterde intellectuelen werd opgescheept. Wat voor ellende dat teweeg kon brengen heeft de Franse Revolutie aangetoond, aangezien die immers volop profiteerde van de boulevardjournalistiek van de broodschrijvers, in hoofdzaak werkloos gebleven academici.

Die beschouwingen stonden niet op zichzelf. Ze vloeiden voort uit de pogingen van de cameralisten en de eerste *Nationalökonome* om greep te krijgen op de arbeidsmarkt, en de relatie tussen input en output van de universiteit te verbeteren, een en ander in het perspectief van een harmonisering van de sociale verhoudingen. Niet het vertoog over de *Überfüllung* op zich hoefde dus te verbazen – het schrikbeeld van een onnutte schare intellectuelen heerste immers zeker al een eeuw of twee. Zelfs als we even voorbijgaan aan publieksschrijvers als Cervantes vinden we reeds in de tweede helft van de zeventiende eeuw verschillende pleidooien tegen het 'übermassiges studieren der Teutschen'. Een daarvan, de militair Paul Grunewald, gaat in 1677 al zover dat hij voor een strikte beperking van het aantal studenten tot het aantal beschikbare arbeidsplaatsen pleit. Het wantrouwen tegen de intellectueel is gelijk opgekomen met de groei van de

geleerdheid in de burgermaatschappij, buiten de vertrouwde sectoren van kerk en staatsdienst. De *mercator sapiens* moge een geliefd ideaalbeeld zijn geweest, en dat niet alleen in Amsterdam – hij moest als koopman wel genoeg centen hebben om buiten last van de samenleving zijn literaire hobby's te kunnen uitleven.

Opvallend is dus niet het beeld, maar de onderbouwing ervan met cijfers door de tijdgenoten. Het pleidooi tegen het overschot aan geleerden kwam namelijk op een moment dat de aantallen fors begonnen te dalen, niet alleen in verhouding tot de bevolking of de leeftijdsgroep, maar ook in absolute zin. Terwijl in het Duitse Rijk rond 1650 nog bijna drie procent van de mannelijke leeftijdsgroep naar de universiteit ging, was dat rond 1750 nog slechts anderhalf procent, rond 1800 minder dan één procent geworden. In 1810 beliep het al niet meer dan driekwart procent – een verhoudingscijfer dat in de loop van de negentiende eeuw nauwelijks zou stijgen, totdat in de tweede helft van die eeuw geleidelijk een kentering zou gaan optreden. De daling van de studentenaantallen ging niet aan de waarnemers voorbij. Integendeel, ze maakten er zich zorgen over, hetgeen hun of andere cameralisten niet belette tegelijkertijd een neomalthusiaans vertoog over het studentenoverschot te formuleren.

Natuurlijk waren er tal van factoren in het spel. Noemen we slechts de demografische (de verlenging van de levensduur en daarmee van de arbeidsleeftijd, zodat er een extra schaarste op de arbeidsmarkt ontstond), de sociale (verschuivingen in het beroepenpatroon) en de culturele (veranderingen in het opleidingspatroon en in de kwalificatie- en toegangseisen tot specifieke posities op de arbeidsmarkt), zonder de groei en de diversificatie van het aantal opleidingstypen te vergeten. Het recruteringsveld van de universiteit werd in zekere zin uitgehold. Maar juist daar ligt de clou van dit betoog. Cijfers op zich zijn van weinig belang. Ze vormen de zachte kern van de harde werkelijkheid. Die werkelijkheid wordt gevormd door het beeld dat men zich van de ontwikkeling maakt en door de maatregelen die men neemt om haar te bevorderen of tegen te gaan. Zulke beelden zijn hard omdat ze op beeldtradities berusten die ertoe neigen onafhankelijk van de cijfers een eigen leven te gaan leiden, met naijlingseffecten en autonome invloeden. In functie van de bestanddelen van het beeld en van hun onderlinge ordening kan het eindbeeld positief of negatief uitvallen: een juichtoon over een betere aansluiting van de universiteit bij de arbeidsmarkt, of juist een alarmkreet over een overschot dan wel tekort aan academici. Het cijfer is een politiek instrument, de politiek zelf leeft bij de gratie van beeldvorming.

Om zulke percepties op hun juiste waarde te kunnen beoordelen moeten we dus niet alleen naar cijfers kijken maar ook hun ordening in een vertoog of een reeks van argumenten bestuderen. Heel duidelijk wordt dat in de negentiende eeuw, wanneer de statistiek zich uitdrukkelijk als een beleidsinstrument profileert.

De Duitse term *Nationalökonomie* geeft dat duidelijk aan. Ik zal nu niet over Nederland spreken, aangezien ik het werk dat vandaag wordt aangeboden niet wil defloreren. Het aanknopingspunt ligt opnieuw in Duitsland, het Mekka van de negentiende-eeuwse statistiek. Franz Eulenburg, een Pruisische *Nationalökonom*, bereikte daar, voortbouwend op het werk van voorgangers als Dieterici, Conrad en Paulsen, in 1904 het historische zenith van de telzucht door een volledige bestandopname van alle inschrijvingscijfers aan alle Duitse universiteiten van de vroegste tijden tot op dat ogenblik. Tellen om te tellen? Beslist niet. Eulenburg wilde de integrale kurve van de *Universitätsfrequenz* reconstrueren vanuit de overtuiging dat de schommelingen daarin iets over de verhouding tussen universiteit en samenleving zouden leren, over het succes en de mislukking van geestelijke stromingen, over universiteit en arbeidsmarkt, en over de optimalisering van de grootte en de interne structuur van de afzonderlijke instellingen. Wat hij niet zei maar wat zijn onderzoek wel impliceerde, is dat zijn tijdreeksen in feite de stelling van het academici-overschot onderbouwden en de Pruisische staat een excellent en sociaal geloofwaardig middel in handen gaven om de instroom te beperken. Cijfers worden immers onvoorwaardelijk geloofd. Op dat postulaat berust niet alleen de huidige samenleving maar ook de sociale en economische geschiedenis, en zelfs flarden van de cultuurgeschiedenis.

Natuurlijk moeten cijfers betrouwbaar zijn. Maar daar rijst een nieuw probleem. Eulenburg werkte in een periode van politieke, economische en universitaire expansie maar besloot uit zijn tijdreeksen tot een relatieve autonomie van het universitair bestel ten aanzien van de sociaal-economische context. Anders gezegd, Eulenburgs kurve stond in een spanningsverhouding tot de primaire perceptie van de sociale werkelijkheid. Het kon met dezelfde cijfers ook anders. Een goede tachtig jaar later, in een volstrekt andere academische en sociaal-economische context, ondernam Hartmut Titze een nauwkeuriger analyse van de recruteringscijfers van de universiteiten en de afzonderlijke faculteiten in Duitsland. Hij besloot juist tot een relatief nauwe aansluiting op elkaar van de academische en de sociaal-economische ontwikkelingen, van de tweede helft van de achttiende eeuw tot ver in de twintigste. Titze's kurve vertoont geen lineaire, expanderende trend maar heeft juist een cyclische vorm. In feite is het een zich voortdurend repeterende varkenscyclus: een tekort aan academici brengt jongeren (of hun ouders) tot keuze voor een bepaald vak maar als ze zijn afgestudeerd is het tekort alweer verdwenen en ontstaat een overschot dat een beperkende invloed heeft op de instroom, zodat na een aantal jaren weer een tekort merkbaar is en de cyclus zich herhaalt.

Aan Titze's theorie kleven nogal wat vooronderstellingen over de verhouding tussen universiteit, *Bildung*, beroep en stand, over de werking van de ar-

beidsmarkt en de keuzepatronen van individu, familie en groep. Zij kunnen hier buiten beschouwing blijven. Belangrijk is echter dat we ons opnieuw realiseren dat cijfers niet tot tijdreeksen kunnen worden geordend zonder theoretische onderbouwing, zonder een idee in het achterhoofd, en dat die reeksen naar gelang van het basisidee en hun ordeningswijze totaal anders kunnen uitvallen. Waar de een de nadruk legt op de ongebreidelde expansie van het hoger onderwijs-systeem en dat met cijfers overtuigend adstrueert, legt de ander even terecht het accent op tekorten en verschralingen.

Zijn dit nu allemaal waarheden als koeien? Ze zouden het zijn als allen zich door dezelfde waarheid lieten overtuigen. Maar 'waarheid' is een politiek instrument. Sociale wetenschappers weten dat al lange tijd. Voor historici, meer gewend empirisch met hun gegevens om te gaan, ligt het wat ingewikkelder, temeer daar deze problematiek verder gaat dan de gebruikelijke interne of externe bronnenkritiek. Het zijn niet zozeer de historische cijfers zelf die moeten worden gewantrouwd, maar de ordening die wij er onnadenkend in aanbrengen, zonder ons de ins en outs van elk ordeningspatroon te realiseren. De huidige terugkeer naar een uitbundig eclecticisme in methodologie en theorie vergemakkelijkt het inzicht niet. Waar de sociale geschiedenis een goede twintig jaar geleden een krachtige input van theorievorming voorstond, die de verhouding tussen cijfer en beeld hielp te doorzien, is het thans allemaal weer wat vlottender geworden, met alle problemen vandien.

Toch kunnen wij niet buiten het cijfer, en dus ook niet buiten een verantwoorde, verstandige, contextrijpe interpretatie van tijdreeksen en statistieken. Aan het begin van deze inleiding heb ik al summier laten zien hoezeer ons beeld van de historische situatie en de ontwikkeling van het hoger onderwijs op niet bewust gemaakte percepties van aantallen en verhoudingscijfers berust. De schaalvergroting van de universiteit maakt dat probleem nog nijpender. De intellectuele ontwikkeling zelf kan niet meer zonder tijdreeksen in kaart worden gebracht. Daarmee kom ik op het tweede, heuristische probleem uit de titel van mijn voordracht – een probleem dat veel moeilijker te beantwoorden of op te lossen is, maar dat beslist niet uit de weg mag worden gegaan. Wat moet de universiteitshistoricus eigenlijk met cijfers als enkele goede ideeën hem al een heel eind op weg helpen? De luiheidsfactor sluit ik voor het gemak dan maar even uit.

Staat u mij toe hier iets over mijn eigen wetenschappelijke ontwikkeling te zeggen. Ik ben, zoals wellicht meerderen onder u, gevormd door leermeesters die onvoorwaardelijk in het getal geloofden. Niet het getal op zich, maar de zeggingskracht van de statistiek en van de tijdreeks. In de jaren zestig en zeventig was het getal voor ons een beeld, sterker dan een tekst of een idee. A fortiori gold dat voor de grafische voorstelling van cijfers, een tijdreeks. Wij leerden in Frankrijk hoe je

grafieken, tabellen, kaarten en spreidingsbeelden zo moest opstellen dat ze als het ware uit zichzelf spraken. *Sémiologie graphique* heette dat vak, onder de inspirerende leiding van Jacques Bertin gedoceerd. Die semiologie kenmerkte zich door een hoge graad van ambachtelijkheid – in de positieve zin van het woord, zoals geschiedschrijving een ambacht is. Ze steunde voor een belangrijk deel op het persoonlijk inzicht van de historicus en vormgever, die het beeld achter het cijfer aanbracht. In dat opzicht liep Nederland vermoedelijk een stuk achter, en dat heeft mij in de discussie nog wel eens parten gespeeld.

De komst van de informatica heeft in zekere zin de doodsklok geluid over de kwantitatieve geschiedenis. Die uitspraak mag vreemd klinken, maar ik handhaaf haar ook bij tweede lezing. Het succes van de kwantitatieve geschiedenis steunde namelijk voor een aanzienlijk deel op de vaak – misschien te vaak – impliciete band tussen het tel- en rekenwerk of het databestand enerzijds en de ontwikkeling van persoonlijke inzichten in de samenhang tussen de verschillende dimensies van het onderzoek door de onderzoeker. Dat was het geheim van de *Annales*: de kwantitatieve benadering dreef er op de stroom van de – minstens naar intentie – integrale geschiedenis, waardoor ze zich liet bevruchten. Maar die integrale geschiedenis vormde zelf een persoonlijk doorleefd onderzoeksmodel, het werk van een meester: Febvre, Bloch, Braudel en hun leerlingen, allen tellers met de hand. De generalisatie van de computer heeft in dat opzicht verschralend gewerkt, doordat ze de prikkeling die van de weerbarstigheid van het ordeningsproces uitgaat voor een groot deel heeft weggenomen, en de grafische voorstellingswijzen heeft gestandaardiseerd, gedepersonaliseerd. Een belangrijk deel van het succes van het kwantitatieve onderzoek lag in de complexiteit van het onderzoek zelf. Die hield de spanning erin, en bracht de onderzoeker telkens weer nieuwe uitdagingen. Het eindresultaat was steeds een persoonlijk beeld op basis van het ogenschijnlijk meest onpersoonlijke materiaal: het cijfer.

De informatica heeft dat spanningsveld verschoven in de richting van beeld, tekst en idee. Daar liggen thans de uitdagingen en de aanstekelijke problemen van ordening en voorstelling. Daarmee heeft het kwantitatieve onderzoek naar cijfers en tijdreeksen, naar sociale dimensies van de culturele werkelijkheid, een groot deel van zijn aantrekkingskracht verloren. De opkomst van het narratieve paradigma heeft het de genadeslag gegeven, maar verklaart op zichzelf niet alles: het beestje lag al te zieltogen. De hamvraag is natuurlijk: welke kant moeten we nu op? Terugkeren naar het cijfer? Ons storten op beelden, teksten, ideeën? Uit het voorgaande zult u hebben begrepen dat ik een genuanceerd standpunt voorsta – dat ik de koe en de geit wil sparen, zo u wilt.

Ik geloof niet dat cijfers onbelangrijk zijn geworden. Integendeel, de vorm van universiteitsgeschiedenis die ik voorsta – of het nu een geschiedenis van het

hoger onderwijs als bestel, van zijn verhouding tot de samenleving, of van afzonderlijke instellingen is – gebruikt het cijfer als een instrument om stromen te meten, greep te krijgen op complexe ontwikkelingen, en verhoudingen te bepalen. Dat instrument wordt echter naar twee kanten toe beperkt in zijn gebruikswaarde en inzichtelijkheid – en op dat punt waren wij twintig jaar geleden natuurlijk wat naïef: oude cijfers hebben veeleer een symbolische of politieke dan een mathematische betekenis; de cijfers die we zelf construeren zijn slechts zinvol en bruikbaar als we de ordeningsbeginselen ervan expliciteren en binnen een – ik zou bijna zeggen integraal – interpretatiemodel plaatsen, als we ons bewust worden van de beeldtradities waarmee we zelf werken of waarin we ons willen plaatsen. Die beeldtradities zijn veel harder dan verhalende historici vaak denken, soms spijkerhard, en ze duiken in allerlei adaptaties steeds weer op.

Mijn antwoord op de vraag die in de titel van dit symposium besloten ligt is dus genuanceerd – genuanceerder wellicht dan ze twintig jaar geleden zou zijn: de historicus regisseert de geschiedenis net zo goed als de politicus het beleid regisseert. Beiden gebruiken daarvoor de registratie als instrument. Het verschil tussen historicus en beleidsmaker moet zijn dat in elk geval de historicus, in casu de universiteitshistoricus, zich er scherp van bewust is in hoeverre hij bij de kwantitatieve registratie beelden in stelling brengt die aan de orde van het cijfer ontsnappen, en met die harde beelden dus zelf de zachte cijfers regisseert en tot nieuwe beelden verhardt. Zijn taak – zo hij er een in de samenleving heeft – is de beleidsverantwoordelijken en de onderzoekers van de academische actualiteit te laten zien dat hun eigen regisserende registratie in zulke vaak heel oude beeldtradities deelt en dat de geldigheid en werking ervan daar ingrijpend door kan worden beïnvloed.

Het boek dat vandaag wordt aangeboden, is geconcipieerd in de fase van geloof in de seriële geschiedenis en de kwantitatieve methoden. Wat ons, eerst initiator Klaas van Berkel, daarna mijzelf als begeleider, aanvankelijk voor ogen stond, is iets heel anders dan wat nu op tafel ligt. Dat hoeft u niet te verbazen: ik heb nog nooit een project gezien waarbij het anders liep. Desondanks zit er een verrassende hoeveelheid kwantitatief materiaal in. Wie niets van de voorgeschiedenis weet, vergist zich licht in de strekking daarvan, en kan er een ouderwetse, zoniet verouderde vorm van kwantitatief onderzoek in zien. Gelukkig bevat het enkele schitterende stukken van Goffe Jensma, die de verhouding tussen cijfer en beeld centraal stellen, laten zien hoe zacht de cijfers zijn en achter de zachte cijfers harde beelden terugvinden. Ik kan slechts hopen dat u die allen wilt lezen. Ze stellen voor Nederland in alle duidelijkheid het probleem dat een historicus als Hartmut Titze voor Duitsland heeft geformuleerd en Jean-Noël Luc voor Frankrijk: hoe de

ontwikkelingen te beheersen als de cijfers, die het belangrijkste beheersingsinstrument zijn, al in de wortel zo veelduidig zijn, hun context nog daargelaten?

Het onderzoek waarvan dit boek de weerslag vormt is, zoals uit het boek blijkt, een wetenschappelijke prestatie van twee auteurs. Omdat hij van ons is heengegaan en zelf niet meer de lof voor zijn werk in ontvangst kan nemen, wil ik hier met ere de eerste auteur, Harry de Vries, noemen. Bij de benoemingsprocedure van de medewerker voor dit project sprong hij er met glans uit – niet zozeer vanwege zijn voorkennis (al had hij ook een heel gedegen scriptie over de Latijnse scholen in de negentiende eeuw geschreven) als wel vanwege zijn spijkerharde motivatie en de wijze waarop hij al over het project had nagedacht. Harry trachtte welbewust een wetenschappelijke loopbaan met een onderwijzersfunctie te combineren. Dat vereiste van hem een ijzeren discipline – maar die wist hij op te brengen, want aan de wetenschap had hij zijn hart verpand. Bij zijn begrafenis, een van die gebeurtenissen waarbij de echte emoties loskomen, heb ik pas beseft hoe geliefd hij ook als onderwijzer geweest is. Hij steeg er des te meer in onze achting door. Harry heeft de grondslagen van dit boek gelegd. Hij heeft het verkennend onderzoek gedaan. Hij heeft een verklarende theorie ontworpen, met behulp van het model van Jarausch. Hij heeft de eerste tijdreeksen opgesteld en met veel pijn en moeite ontdekt hoe weinig betrouwbaar de overheidscijfers vanaf de eerste dag tot nu toe zijn geweest. Hij is begonnen met wat hij het spoorwegemplacement van de hoogleraarsbenoemingen noemde, en heeft met veel inventiviteit geprobeerd daar een model voor te schetsen. Over de archieven en de curatoren heeft hij voldragen artikelen geschreven, het uiterst arbeidsintensieve onderzoek naar de hoogleraren heeft hij in gang gezet, cohorten leerlingen met hun studietraject heeft hij in beeld gebracht. Zonder tekort te willen doen aan het vele werk van Goffe Jensma, wil ik op deze plek graag verklaren wat dit boek allemaal aan Harry's wil, zijn geest van initiatief, zijn inzicht en zijn wens tot samenwerking met anderen te danken heeft – ook al is dat in de eindtekst soms minder goed zichtbaar. We hebben er echter uitdrukkelijk voor gekozen Harry's opzet en enkele van de door hem voltooide artikelen er afzonderlijk in te brengen. Graag breng ik hem op deze plaats de hulde die hem toekomt, en die hij zeker met zijn echtgenote en kinderen zou hebben gedeeld, als hem dat gegeven was geweest.

*Voordracht op de studiemiddag 'Registreren of regisseren. Mogelijkheden en onmogelijkheden van kwantitatieve universiteitsgeschiedenis', in het Academiegebouw te Groningen, 22 mei 1997.

Andere mededelingen

Descartes-Huygensprijs 1997

Mevrouw dr Olga Weijers heeft op 28 november uit handen van de Franse ambassadeur de Descartes-Huygensprijs uitgereikt gekregen. Deze prijs is door de Franse en de Nederlandse regering ingesteld en wordt afwisselend toegekend aan onderzoekers op het terrein van de natuurwetenschappen, de levenswetenschappen en de sociale en geesteswetenschappen. De winnaar ontvangt f 50.000,- ter financiering van een verblijf als gastonderzoeker in Frankrijk respectievelijk Nederland.

Dr. Weijers is senior wetenschappelijk medewerker bij de Werkgroep Middeleeuwen van het Constantijn Huygens Instituut van de Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen. Zij is lexicografe en specialist in het intellectuele leven in de Middeleeuwen. Haar talrijke boeken en artikelen, bijna alle gesteld in het Frans, werpen nieuw licht op onze kennis van het Middeleeuwse Europese universitaire leven. Zij werkt mee aan een permanent gemeenschappelijk onderzoeksprogramma met het Institut de Recherche et d'Histoire des Textes, en heeft colleges gegeven aan de 4e sectie van de École Pratique des Hautes Études, beide in Parijs.

(overgenomen uit Akademie Nieuws, nr. 44, okt. 1997 en persberichten van de KNAW, 30 sept. 1997)

◆

Warburg-Wolfenbüttel research fellowship 1998-1999 Norddeutsche Landesbank

The Norddeutsche Landesbank has generously funded a four-month Research Fellowship to enable a younger scholar to spend two months at the Warburg Institute, University of London, and two months at the Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel, pursuing research into the cultural and intellectual history of early modern Europe.

The Warburg Institute is dedicated to the interdisciplinary study of the classical tradition – in the sense of those elements in European thought, art and institutions that have evolved out of the cultures of the ancient world. Its Library and Photographic Collection are designed and arranged to encourage research into the processes whereby one culture learns from another, and different fields of thought and art act on one another. They are particularly

concerned with continuities between the ancient Mediterranean civilizations and the cultural and intellectual history of post-classical Europe, especially in the period to c. 1800.

Over the past twenty years the Herzog August Bibliothek, with its rich historic book and manuscript holdings, has developed into an independent research institute combining the traditional role of a library with that of a humanities research centre concentrating on European cultural history of the early modern period. The Library takes its name from Duke August the Younger (1579-1666), whose collection of 135,000 imprints was one of the largest libraries of his day. It now also houses the collections of the Helmstedt University Library as well as all those books and manuscripts acquired for the collections since the death of Duke August in 1666. The Herzog August Bibliothek has recently been designated the national repository for 17th-century imprints in a scheme to establish a decentralized national library of German texts 1450-1912. The Library offers a broad range of research facilities within its own interdisciplinary fellowship programme, runs summer schools, and organizes conferences and workshops.

The Fellowship is intended for younger scholars, who should have completed at least two years' research towards a doctorate. Those employed at Professor, Lecturer or equivalent in a university of learned institution may normally hold an award only if they are taking unpaid leave for the whole of the period. The Fellowship may not be held concurrently with any other Fellowship or award. Applicants must normally have been under 35 years of age on 1 October 1997.

The Fellowship lasts four months, two of which must be spent in each institution. The total stipend, which may be applied to travel expenses as well as living and other incidental expenses, will be 5,100 pounds (approx. DM 14,800). Applicants domiciled in the UK will be liable for National Insurance costs on the English portion of the award. No additional funds are available.

The Fellowship may be held for any four consecutive months during the year beginning 5 October 1998. Fellows must spend at least 6 weeks of their two months in London during University term-time; term dates for 1998-99 will be 5 October-11 December 1998; 11 January-19 March and 19 April-25 June 1999.

Candidates will be selected jointly by the two institutions and the Bank; the decision of the selection committee will be final. The successful candidate will be notified in March 1998, and all other candidates will be informed of the outcome of the applications.

Applications should be made in the form of a letter in English or German, one copy of which should be sent to the Director of the Warburg Institute, and one to the Director, Herzog August Bibliothek, Postfach 1364, 38299 Wolfenbüttel. The letter should give the following information:

- A curriculum vitae giving full details of name, date of birth, address and present occupation, school and university education, degrees, teaching and research experience and publications.
- An outline of the proposed research.
- Particulars of any grants or awards received in support of the same subject.
- The names and adresses of two or three persons who have agreed to write, without further invitation, in support of the application. These letters of reference should be sent ot the Director of the Warburg Institute by 5 January 1998. It is the responsibility of the candidates to ask their referees to write by this date.
- Copies of published work should if possible be submitted. Candidates should indicate whether they wish these publications to be returned, or whether they may be given to the Library of either institution.

Applications must arrive at both institutions no later than 5 December 1997. No applications will be accepted by e-mail. The postal addresses are: The Warburg Institute, Woburn Square, London WC1H 0AB, United Kingdom; Herzog August Bibliothek, Postfach 13 64, 38299 Wolfenbüttel, Deutschland.

(overgenomen uit STUDIUM)

◆

V.S. Naipaul in gesprek met Mark Schaevers:

'U moet de Amerikaanse universiteiten niet au sérieux nemen, ik zweer het u. Meer nog: mag ik u vragen universiteiten in het algemeen niet au sérieux te nemen? Ze zijn, op de positieve wetenschappen na, niet langer centra van geleerdheid. De universiteiten hebben een groot deel van de westerse wereld gecorrumpeerd, ze hebben al die *Arts degrees* geproduceerd die waardeloos zijn. Een diploma letteren, een diploma geschiedenis, dat is hier allemaal waardeloos. Want onze universiteiten zijn gepolitiseerd - een direct gevolg van het communisme en socialisme van onze eeuw. Mensen hebben nooit eerder met zoveel plezier hun eigen verstand versmald.

Herinner u het verhaal in mijn boek over die Iraanse revolutionair in Baloetsjistan, die in Londen literatuur studeerde. Wat deden ze met Orwell en Koestler? Ze wilden ze niet lezen. Dat is onze universiteit helemaal! Je moet ze echt niet ernstig nemen. Het sluiten van al die faculteiten zou een enorme opstoot geven aan het intellectuele leven.

U moet met mij niet praten over die professoren. Ik moet *leven* van mijn boeken. Zo'n boek staat daar altijd om geraadpleegd en beoordeeld te worden: is het een gek die dat schreef? Je kan, zestien jaar na verschijnen, nog rustig *Among the Believers* lezen, maar de kritieken die destijds zijn verschenen, dat garandeer ik je, zijn het lezen niet meer waard. Ik heb het over mensen, en de grote *statements* laat ik aan anderen. Ik doe niet meer dan die mensen zelf vragen waarom Iran en Irak met elkaar vochten, waarom Tadzjikistan zo bezorgd is over de Taliban, waarom de soennieten en de sjiieten vechten. Hebt u dan niet gemerkt dat ik nooit veralgemeningen maak? Er zijn al te veel theorieën'

(overgenomen uit De Standaard der Letteren, nr. 2366, 11 september 1997, p. 3, interview naar aanleiding van het verschijnen van V.S. Naipaul, Meer dan geloof. Islamitische reizen onder de bekeerde volkeren, *vertaald door Tinke Davids, Atlas, Amsterdam/Antwerpen.)*

♦♦♦

Onderzoeksprojecten / Projets de recherches

De Leuvense benoemingsprivileges (1483-1797)

In 1483 verleende Sixtus IV, op voorspraak van Maximiliaan I, de rector van de Leuvense universiteit het recht om, binnen bepaalde termijnen, suppoosten te "benoemen". Dergelijke benoemingen golden telkens ten aanzien van de collatuur van één van de kerkelijke ambtsdragers en corporaties die in de Habsburgse Nederlanden kerkelijke beneficies te begeven hadden. De universitaire gunstelingen konden zodoende aanspraak maken op één van de (lagere) prebenden, ressorterend onder de collatuur in kwestie, die vrij kwamen te staan na de dag van hun benoeming. Een soortgelijk, maar veel verregaander privilege werd in 1513 door Leo X toegekend aan de Artesfaculteit, die via deze weg binnen de universitaire gemeenschap meer gewicht in de schaal hoopte te leggen.

De deemstering van de Romeinse Curie in de late Middeleeuwen als prebendenmarkt van de Christenheid dreigde één van de belangrijkste materiële grondslagen van de *studia generalia* op de tocht te zetten. De benoemingsprivileges van Leuven waren hier een antwoord op, maar stonden anderzijds haaks op het reveil van de ordinarische collatuur sinds de concilies en de concordaten. De clerus van de Lage Landen voerde dan ook een verbeten obstructie tegen de uitzonderingsrechten van de *alma mater*, die zich echter, zij het in wisselende mate, geruggensteund wist door het landsheerlijke gezag en het pausdom. Het belang van de Brabantse universiteit als recruteringsbasis voor de expanderende wereldlijke en geestelijke administraties, en als bolwerk van de katholieke orthodoxie in Reformatietijd, stond immers als een paal boven water. Overigens zouden de benoemingsprivileges niet alleen strubbelingen veroorzaken met de buitenwereld, maar ook binnen de universitaire gemeenschap zou verzet rijzen tegen de aspiraties van de Artesfaculteit.

Een onderzoek naar de *privilegia nominationum Lovaniensium* is dus niet alleen vanuit strikt rechtshistorisch standpunt zinvol. Naast een broodnodige prospectie op het beneficiewezen in de late Middeleeuwen en de vroegmoderne periode in de Nederlanden, biedt het thema de mogelijkheid om betrekkingen tussen de universiteit en wereldlijke of kerkelijke machtsstructuren, ook op lange termijn, na te gaan. Als belangrijk gegeven in het universitaire huishouden kan een studie van het *ius nominandi* bovendien een nieuw licht werpen op de verhoudingen tussen de verschillende geledingen van de *universitas*, en aldus vanuit institutionele hoek een bijdrage leveren tot de geschiedenis van het geestesleven. Tenslotte kunnen middels inzicht in deze

materie tal van biografische gegevens omtrent *alumni* van de oude *alma mater* in een juiste context geplaatst worden.

In het kader van onze licentieverhandeling[1] namen wij de wetgeving uit de vijftiende en zestiende eeuw - pauselijke en vorstelijke oorkonden, evenals universitaire en facultaire statuten - onder de loep. Deze werd getoetst aan echo's uit de praktijk in de notulen van de diverse universitaire en facultaire raden, die tevens als uitvalsbasis fungeerden voor de krachtlijnen van zestig jaren strijd om het voortbestaan van de *privilegia nominationum* (1515-1573).

Wij hopen in de toekomst dit onderzoek niet alleen chronologisch uit te breiden - de benoemingsprivileges verdwenen pas definitief met de opheffing van de Oude Universiteit in 1797 -, maar tevens de dynamiek gedragen door de benoemings*praktijk* meer tot haar recht te laten komen via bronnen in de administratieve en jurisprudentiële sfeer. Bovendien werd de materie, door de aard van de gebruikte bronnen, exclusief bestudeerd vanuit het standpunt van de Universiteit of de Artesfaculteit. Om dit enge gezichtsveld te overstijgen, kan een beroep gedaan worden op het versnipperde, maar naar verwachting omvangrijke materiaal dat in de archieffondsen van kerkelijke instellingen uit de Nederlanden moet berusten. Daarnaast moeten ook de tussenkomsten van de landsheer enerzijds en de Heilige Stoel anderzijds in kaart gebracht, en tegen elkaar afgewogen worden. Verder onderzoek aan de hand van de Brusselse en Romeinse archieven, en mogelijk in Wenen en Madrid, is dus geboden.

[1] B. BOUTE, *Onder de vleugels van de Alma Mater. De benoemingsprivileges van de Lovanienses 1483-1573* (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), Leuven, 1997.

(Bruno Boute, Plantijn en Moretuslei 331/9, 2140 Antwerpen)

Herdenking van de stichting van de Gelderse Universiteit in Harderwijk, op 6 en 7 november 1998.

De plannen voor de herdenking van de oprichting van de Universiteit van Harderwijk hebben inmiddels meer vorm gekregen.

Het Veluws Museum is in de persoon van directeur W. Lodewijk, de trekker van de herdenking. In samenwerking met andere instellingen heeft dit museum een programma gemaakt dat bestaat uit een viertal onderdelen. In de eerste plaats grijpt het museum de gelegenheid aan om de bestaande opstelling, de zogenaamde academiezaal, te vernieuwen. Men hoopt meer aandacht te kunnen

besteden aan het studentenleven, aan beroemdheden die de academie heeft voortgebracht en aan de rechtspraak. Het tweede onderdeel van het herdenkingsprogramma is de samenstelling van een populair-wetenschappelijke geschiedenis van de universiteit. Het boek verschijnt in september 1998 in de Harderwijk-Reeks. Ook het voortgezet onderwijs wordt bij de herdenking betrokken door middel van een lesbrief met daaraan gekoppeld een 'Living history' project. De vierde activiteit betreft een tweedaags symposium op 6 en 7 november 1998. Dit symposium zal worden georganiseerd door de Vereniging Gelre en de Werkgroep Universiteitsgeschiedenis en heeft als titel 'Het Gelders Atheen 1598-1648-1998'. Op vrijdag 6 november vindt het meer wetenschappelijke deel van het symposium plaats. Op 7 november zal het programma een algemeen karakter hebben en met name bedoeld zijn voor de Harderwijkers en de leden van de historische verenigingen uit de regio. De inhoudelijke organisatie van het symposium is in handen van dr. M. Evers.

(Franck Smit)

Editie van de correspondentie van Carolus Linnaeus

De Zweedse botanicus Carolus Linnaeus (1707-1778) geniet om meer dan één reden bekendheid in de wereld van de natuurwetenschappers en wetenschapshistorici.

Vooreerst stelde hij een algemeen classificatieschema op waarin hij alle levende organismen rangschikte in drie natuurrijken (planten, dieren en gesteentes) en verder onderverdeelde (*Systema naturae*, 1735). Wat het plantenrijk betrof, kon hij zich niet langer tevreden stellen met het tot dan toe gebruikte schema van Tournefort. Gefascineerd door het seksuele leven van de planten ontwikkelde hij een nieuw, maar controversieel systeem op basis van het aantal meeldraden en stampers (*Bibliotheca botanica*, 1736; *Critica botanica*, 1737; *Genera plantarum*, 1737; *Classes plantarum*, 1738). Vervolgens vernieuwde hij de nomenclatuur van planten (en in mindere mate ook die van dieren) door een dubbele naamgeving uit te werken: hij gaf elke plant een Latijnse genusnaam, gevolgd door een Latijnse naam die de species aanduidde. Deze nomenclatuur werd voor het eerst systematisch toegepast in zijn *Species plantarum* (1753) en wordt tot op de dag van vandaag gehanteerd, getuigen daarvan de zowat 12.000 namen van planten en dieren vergezeld van de fameuze initiaal L. Zijn derde verdienste ligt in het ontwikkelen van een eenduidig te hanteren Latijnse terminologie, waarmee elke plant nauwkeurig kon beschreven

en van andere species onderscheiden worden. Een cruciaal werk i.v.m. de taxonomische procedure en terminologie is z'n *Philosophia botanica* (1751).

Linnaeus' zin voor methode en systematiek, zijn scherp inzicht, praktische geest, onverdroten werklust en doorzettingsvermogen blijken echter niet alleen uit zijn uitgebreide bibliografie, maar minstens evenzeer uit zijn omvangrijke briefwisseling met collega's uit de hele wereld. Toen hij in 1778 stierf, had hij met meer dan 170 Zweden en 400 buitenlanders uit Europa, Amerika, Azië en Afrika gecorrespondeerd over de laatste ontwikkelingen en ontdekkingen op het gebied van de natuurwetenschappen. Zelfbewust als hij was, zag Linnaeus al gauw de wetenschappelijke waarde van deze briefwisseling in. Zoals hij zelf in één van zijn autobiografieën uit de jaren 1760 zegt: ze biedt een volledig overzicht van de wetenschappelijke ontwikkelingen op het gebied van de plantkunde vanaf 1735. Het was dan ook zijn wens dat ze ooit zou openbaar gemaakt worden.

Het grootste deel van de correspondentie bestaat echter uit brieven die aan Linnaeus gericht zijn; de meeste brieven die hij zelf schreef, zijn verloren gegaan. Blijkbaar waren niet al zijn correspondenten ervan overtuigd dat Linnaeus de onsterfelijke roem zou verwerven, en zelf had hij door zijn drukke bezigheden als professor aan de universiteit van Uppsala te weinig tijd om de brieven die hij verstuurde te kopiëren. Na zijn dood in 1778 kwamen de brieven samen met zijn manuscripten en herbarium in handen van zijn zoon en opvolger, Carl von Linné Jr., die er zijn eigen materiaal aan toevoegde. Toen de jonge von Linné enkele jaren later (1783) ook stierf, kwam de collectie terecht bij zijn moeder, Linnaeus' weduwe, die in 1784 alles wegens geldnood verkocht aan de Engelse student en natuurwetenschapper James Edward Smith. Bij diens dood in 1829 werd de verzameling overgemaakt aan de Linnaean Society in Londen, die hij zelf met enkele andere natuurwetenschappers had opgericht in 1788. Daar wordt Linnaeus' correspondentie tot op heden bewaard en bestudeerd.

Tijdens Linnaeus' leven zijn slechts enkele brieven gepubliceerd. Tussen 1821 en 1880 verschenen enkele selecties per correspondent. Pas in 1885 stelde de Zweedse botanist Ewald Ährling de eerste gedrukte catalogus op van de Linnaeus-correspondentie. In 1907, 200 jaar na Linnaeus' geboorte, besloot het Zweedse parlement dat de briefwisseling volledig moest gepubliceerd worden. Tussen 1907 en 1943 werd ongeveer één vierde van de brieven uitgegeven (Stockholm-Uppsala, 10 vol.), waarna het ambitieuze project een stille dood stierf. Een halve eeuw later, in 1994, heeft de Zweedse Linnaeus-Vereniging dit initiatief nieuw leven ingeblazen. Financieel gesteund door het Onderzoeksfonds van de Zweedse Nationale Bank en in samenwerking met de

Koninklijke Zweedse Academie voor Wetenschappen, de Universiteit en de Universitaire Bibliotheek van Uppsala, de Linnaean Society in Londen en de Voltaire Foundation van de Universiteit van Oxford, wil men opnieuw Linnaeus' wens vervullen en zijn volledige correspondentie tegen het jaar 2007 publiceren. In 1995-1996 werd een inventaris opgemaakt van meer dan 5.500 brieven.

De publicatie van de volledige Linnaeus-correspondentie kan ons helpen het beeld dat wij hebben van Linnaeus, zijn collega's en zijn tijd, aan te vullen, bij te schaven of zelfs te corrigeren. Hierbij kan men deze bronnen vanuit verscheidene interessevelden benaderen. Vooreerst biedt deze briefwisseling heel wat biografisch materiaal. Zo kunnen we bijv. voor Linnaeus' 'Nederlandse periode' (1735-1738) vrij precies zijn bezigheden en contacten nagaan: we vernemen er hoe hij de doctorsgraad in de geneeskunde behaalde in Harderwijk en vervolgens in dienst trad op George Clifforts landgoed Hartekamp bij Haarlem, daar een botanische tuin verzorgde, planten onderzocht en vandaaruit zijn eerste fundamentele werken over plantkunde publiceerde. Wetenschapshistorisch gezien laten deze brieven ons zien hoe een wetenschapper in de 18de eeuw te werk ging. Hierbij denken we aan de volgende aspecten:

- Brieven bleken het mechanisme bij uitstek te zijn voor het snel uitwisselen van wetenschappelijke informatie onder geleerden over de nieuwste ontwikkelingen op hun vakgebied (het wereldkundig maken van onderzoeksresultaten en ontdekkingen, het opsturen van zaden, planten en publicaties, ...). Ze werden tevens gebruikt om wetenschappelijke discussies te voeren en elkaars werken of theorieën te becommentariëren en / of te bekritiseren.
- Dankzij een deel van Linnaeus' correspondentie kunnen we ook heel gedetailleerd de genese van zijn theorieën en werken volgen. We zien hoe Linnaeus zijn informatie verzamelde, zijn theorieën vorm gaf en zijn werken ter lezing, beoordeling of aanvulling naar collega's doorstuurde. Ook het financierings-, uitgave-, druk- en distributieproces van een wetenschappelijk boek, met alle tussenpersonen die daarbij een rol speelden (uitgever, drukker, correctoren, ...) kan mooi gevolgd worden in de briefwisseling met bijv. Johann Bartsch, Jan Burman, Jan Frederik Gronovius en Isaac Lawson.
- De brieven bevatten ook heel wat concrete informatie over het reilen en zeilen van talrijke wetenschappelijke centra en instellingen zoals de Universiteit van Leiden, de Royal Society in Londen, de Academie van Sint-Petersburg, over de daaraan verbonden professoren en de uitbouw van reeds

bestaande of de oprichting van nieuwe wetenschappelijke tijdschriften (*Acta eruditorum*), waarvan Linnaeus reeds vroeg het belang onderkende.

- Doordat de correspondentie zo omvangrijk is, biedt ze ons ook een uniek zicht op het netwerk van relaties dat Linnaeus al vrij vroeg is beginnen uitbouwen en de manier waarop hij zich daarin een positie heeft weten te verwerven. Zo kunnen we nagaan wanneer, hoe en waarom hij met bepaalde personen of instituten contact zocht en wie hem daarbij hielp. Zo zocht hij voor het uitwerken van zijn botanische projecten wetenschappelijke en / of financiële steun bij vooraanstaande figuren als Herman Boerhaave, Johan Frederik Gronovius, George Cliffort, Sir Hans Sloane, e.a. terwijl hij ook geregeld zelf optrad als patronus (bijv. van de jonge Johann Bartsch). Het is duidelijk dat Linnaeus zich van in het begin een goed idee had gevormd van de steunpunten die hij nodig had om zijn carrière uit te bouwen en dat hij heel handig was in het leggen van de nodige contacten. Dankzij zijn scherp inzicht in de menselijke geest wist hij het 18de-eeuws patronagesysteem perfect te hanteren door in te spelen op de gevoelens van zijn correspondenten en bepaalde relaties (bijv. Burman-Gronovius) tegenover elkaar uit te spelen.

Tenslotte is de Linnaeus-correspondentie ook een interessant studieobject voor filologen, meer bepaald voor neolatinisten, aangezien zowat de helft van de brieven in het Latijn is geschreven. We stippen hier kort twee aspecten aan:

- In de 18de eeuw is het Latijn nog steeds dé internationale wetenschappelijke taal, mede dankzij de inspanningen van Linnaeus om een heldere nomenclatuur en terminologie te ontwikkelen die geschikt was voor wetenschappelijk gebruik.
- Daarnaast is het ook boeiend de latiniteit van elke afzonderlijke briefwisseling van dichterbij te bekijken, d.i. het individuele taalgebruik van elke correspondent te bestuderen: hoe vlot schreef Linnaeus zelf Latijn? Welke invloeden zijn er bij hem te bespeuren?

De hierboven beknopt weergegeven aandachtspunten maken duidelijk dat de publicatie van de volledige Linnaeus-correspondentie heel wat te bieden heeft voor historici die geïnteresseerd zijn in de geschiedenis van de (natuur)wetenschappen, de universiteitswereld en het sociaal-cultureel functioneren van de 18de-eeuwse wetenschappelijke wereld, als ook voor filologen.

Tot slot nog enkele praktische gegevens. In de loop van 1998 worden de brieven uit de periode 1728-1740 op cd-rom gepubliceerd. Alle brieven worden tekstkritisch uitgegeven en van (inhoudelijke, biografische en bibliografische)

noten in het Engels voorzien; de Latijnse en Zweedse brieven worden vergezeld van een Engelse samenvatting. Door publicatie op cd-rom en het gebruik van hypertekst wordt de editie gemakkelijker en efficiënter hanteerbaar.

(Kris Delcroix)

◆

Geschiedschrijving van de Vrije Universiteit Amsterdam

De 125e stichtingsdag van de Vrije Universiteit in Amsterdam – 20 oktober 2005 – lijkt nog relatief ver weg. Toch heeft het College van Bestuur besloten dit jaar al een begin te maken met de voorbereiding van een historisch gedenkboek. Het besefte dat het realiseren van een verantwoorde uitgave een grondige voorbereiding vergt. Er werd een commissie ingesteld met als taak de wetenschappelijke begeleiding van de opzet, vervaardiging, (eind)redactie en uitgave van het boek. De dienst Voorlichting en Externe Betrekkingen werd als verantwoordelijk voor de uitgave aangewezen.

De commissie staat onder voorzitterschap van de historica mw. prof.dr H.J.M.L. de Ridder-Symoens, specialiste in universiteitsgeschiedenis en heeft als leden prof.dr W.Th.M. Frijhoff, hoogleraar geschiedenis van de nieuwe tijd, en prof.dr J. de Bruijn, bijzonder hoogleraar parlementaire geschiedenis en directeur van het Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlands Protestantisme (van 1800 tot heden), de socioloog prof.dr D.Th. Kuiper, drs J.W.B. van Overhagen, hoofd van de dienst Voorlichting en Externe Betrekkingen, en mr J.L.K. van der Veen, bestuurs- en wetenschapsvoorlichter bij de dienst Voorlichting en Externe Betrekkingen, secretaris.

De commissie, die over uiterlijk twee jaar een definitief plan gereed hoopt te hebben, meent dat de tijd rijp is voor een moderne, integrale geschiedenis van de VU: de ontwikkeling van de universiteit als instelling voor wetenschappelijk onderzoek en onderwijs, haar levensbeschouwelijke signatuur, cultuur en plaats in de samenleving. Lacunes in de VU-geschiedenis zouden moeten worden gedicht via deelpublicaties vooraf. Voor de financiering van het project worden gelden op de universiteitsbegroting gereserveerd.

Contactadres Commissie 'Gedenkboek 2005 Vrije Universiteit': Vrije Universiteit, Voorlichting en Externe Betrekkingen, mr J.L.K. van der Veen, De Boelelaan 1107, 1081 HV Amsterdam, tel. (020) 444 5660, fax (020) 444 5655 of e-mail `jlk.van_der_veen@dienst.vu.nl`.

(J.L.K. van der Veen)

◆◆◆

Nieuwe publicaties / Publications récentes

J. Verger, *Les gens de savoir en Europe à la fin du Moyen Age* (PUF, Parijs 1997) 236 blz. ISBN 2 13 048764 5. 138 FRF.

Dit boek doet sterk denken aan het overbekende werk van J. Le Goff, *Les intellectuels au Moyen Age* (Parijs 1985) zonder dat het evenwel een doublure ervan is, eerder een aanvulling.In de inleiding motiveert de auteur zowel de termini als het geografisch kader. Het accent ligt op de 14de en 15de eeuw. In principe bestrijkt de auteur christelijk Europa. In de praktijk bespreekt hij de situatie in Frankrijk met excursen naar andere landen van Europa al naargelang de beschikbare literatuur en de voorkeuren van de auteur. De Nederlanden horen daar nauwelijks bij. Zo dadelijk meer daarover. Onder "gens de savoir" verstaat J. Verger de mensen die over kennis van een bepaald (intellectueel) niveau beschikken en over vaardigheden om met die kennis in het leven wat te doen.

De groep is ruimer dan die van Le Goffs intellectuelen (eigenlijk universitair geschoolden). In het Nederlands kunnen we 'gens de savoir' het best vertalen door "geleerden". Volgens J. Verger beantwoordt inderdaad het Duitse Gelehrte het best aan zijn begrip (blz. 3). Het gaat om een groep die sociaal goed omschreven kan worden. Bij gebrek aan voldoende historische en linguïstische competentie heeft J. Verger de joden niet mee behandeld (blz. 6). Wie wel binnen de groep valt wordt nergens precies verteld. Na lectuur van de diverse hoofdstukken blijkt dat het in ieder geval gaat om mannen die ingewijd zijn in de "artes liberales".

Het boek is systematisch opgebouwd. In hoofdstuk 1 wordt uitgelegd wat onder geleerdencultuur in de late Middeleeuwen moet verstaan worden. Waar de Middeleeuwers die kennis konden opdoen en over welke boeken ze daarvoor beschikten wordt verteld in de hoofdstukken 2 en 3. Vervolgens gaat de auteur na voor welk type professionele en maatschappelijke functies (hoofdstukken 4-6) die geleerden in aanmerking komen. In de laatste hoofdstukken (7-8) wordt tot slot gekeken naar de maatschappelijke realiteit, d.w.z. naar alle elementen die voor het maatschappelijk functioneren in aanmerking komen (naast kennis ook familiale structuren, allianties, fortuin, netwerken, enz.). In hoofdstuk 9 wijdt de auteur nog enkele beschouwingen aan continuïteit en innovaties in de 16de eeuw. Een beknopte bibliografie sluit het boek af. Het is vanzelfsprekend dat de auteur in 230 blz. slechts in grove trekken dit panorama van de laat-middeleeuwse geleerdenwereld heeft kunnen borstelen, weliswaar her en der opgeluisterd met enkele concrete voorbeelden en bronnencitaten. Opvallend is dat om een voor mij duistere reden J. Verger meestal met een boog om de Nederlanden heengaat,

ondanks het feit dat er heel wat literatuur in het Frans en Engels voorhanden is. Sommige beweringen roepen dan ook enkele vraagtekens op. Zo beweert J. Verger dat tot op het einde van de Middeleeuwen de geleerdencultuur in het Latijn geproduceerd werd en dat er slechts laat enkele, kwalitatief minderwaardige vertalingen ter beschikking stonden, uiteraard niet voor de geleerden maar voor een lekenpubliek dat hoofdzakelijk bij de hoge aristocratie en de hovelingen moet gezocht worden (blz. 12). Wel erkent de auteur dat er vele individuen een behoorlijke kennis van lezen en schrijven in de volkstaal bezaten maar geen Latijn kenden. Hij begrijpt niet goed hoe dit komt omdat er volgens hem geen bewijzen zijn van het bestaan van puur volkstalige scholen in de late Middeleeuwen (blz. 13, wel nuancering op blz. 29, 44). Hier wordt volledig voorbijgegaan aan de bloeiende en hoogwaardige volkstalige stedelijke laat-middeleeuwse cultuur in Noord-Italië en de Nederlanden. J. Verger is formeel: "het is in de Middeleeuwen onmogelijk om tot de geleerdenwereld te behoren zonder Latijnkundig te zijn" (blz. 13). In feite blijft J. Verger vasthangen aan Grundmanns tweedeling litteratus=Latijnkundig, illiteratus=Latijnonkundig; de combinatie met geestelijke-leek wordt wel verlaten (blz. 4). Ook wordt aandacht besteed aan de "intermediaire intellectuelen", zij die niet creatief zijn en de kennis niet direct doorgeven, maar wel een schakel vormen in de verspreiding van kennis in de bredere lagen van de bevolking, zoals bvb. pastoors (blz. 165-168). Referenties naar de Nederlanden ontbreken ook in de alinea's over de graad van scholarisatie van de bevolking en over de procentuele deelname aan hoger onderwijs, evenals over de graad van secularisering en professionalisering van de laat-middeleeuwse maatschappij, meer speciaal dan op het lokale en gewestelijke niveau. De Nederlanden spelen in al deze fenomenen dikwijls een voortrekkersrol. Bepaalde fenomenen worden mijns inziens daardoor ook vrij laat gedateerd. Dat blijkt ondermeer in het hoofdstuk (8) over de representatie en zelfrepresentatie van de "drie standen".

Al bij al is dit een prettig leesbaar boek waarin J. Verger nog maar eens zijn capaciteit tot brede synthesen en zijn mogelijkheden tot inleven in de middeleeuwse cultuur heeft aangetoond.

(Hilde de Ridder-Symoens)

◆

Athenaeum Illustre. Elf studies over de Amsterdamse Doorluchtige School 1632-1877, onder redactie van E.O.G. Haitsma Mulier, C.L. Heesakkers, P.J. Knegtmans, A.J. Kox en T.J. Veen (Amsterdam University Press, Amsterdam 1998) 347 p. ill. pers.reg., ISBN 90 5356 256 7.

Dit boek is het eerste grote overzichtswerk over de geschiedenis van het Athenaeum Illustre sinds het verschijnen van het gedenkboek van 1932 ter gelgenheid van het 300-jarige bestaan. De publicatie is tot stand gekomen met steun van de Commissie Geschiedschrijving van de Universiteit van Amsterdam. De bundel verschijnt ter gelegenheid van het 73ste lustrum en is mede bedoeld als een opmaat voor een nieuw overzichtswerk dat in het jaar 2002 dient te verschijnen.

De bundel kent de volgende inhoud:

- Theo Veen, 'Enkele aantekeningen ter inleiding, aanvulling en verantwoording';
- Willem Frijhoff, 'Het Amsterdamse Athenaeum in het academische landschap van de zeventiende eeuw';
- E.O.G. Haitsma Mulier, 'Geschiedbeoefening en geschiedopvatting aan het Amsterdams Athenaeum Illustre;
- Chris L. Heesakkers, 'De hoogleraar in de welsprekendheid Petrus Francius (1645-1704);
- P.H. Schrijvers, 'Petrus Burmannus Secundus (1713-1778). Latinist, geleerde en dichter';
- W. van den Berg, 'David Jacob van Lennep (1774-1853). Geliefd leermeester zonder volgelingen';
- K. van Berkel, 'Alexandrië aan de Amstel? De illusies van Martinus Hortensius (1605-1639), eerste hoogleraar in de wiskunde in Amsterdam;
- Marijn van Hoorn, 'De "gemeenbestgezindheid" van Jan Hendrik van Swinden (1746-1823). Een schets van zijn politieke bedrijvigheid in de jaren 1795-1796 en 1800-1801';
- Theo Veen, ' "Ongezonde kost". L.P. van Apeldoorn over de rechtsgeleerdheid onder Cras en zijn voorgangers (1641-1820)';
- C.J.H. Jansen, 'H.C. Cras (1739-1820). Hoogleraar en natuurrechtsgeleerde in hart en nieren';
- H. Beukers, ' "Publicque lessen in de faculteyt van de medicina". Geneeskunde aan het Athenaeum Illustre in de zeventiende eeuw'.

Persoonsnamenregister.

(Franck Smit)

◆

Gilbert Theys, 'Het Leuvense Collegium Alticollense voor de Cleresie verloren (1723-1756)', in: *De Brabantse folklore en geschiedenis*, Leuven, nr. 292 (december 1996), 18-54.

Het *College van de Hoge Heuvel* werd in 1683 in Leuven opgericht met het oog op de vorming van priesters voor het vroegere aartsbisdom Utrecht, dat met de Reformatie teloorgegaan was. Dit college was de voortzetting van de gelijknamige instelling in Keulen (°1602). Het was een zelfstandig, niet in de universiteit geïncorporeerd college.

De teloorgang van het Leuvense Collegium Alticollense kadert in het grotere geheel van de vervolging die na de publicatie van de constitutie *Unigenitus* (1714) in de Oostenrijkse Nederlanden op gang kwam. Thomas Philippe d'Alsace, aartsbisschop van Mechelen, had het zich in het hoofd gezet het jansenisme en de jansenisten uit te roeien en zo het werk van zijn voorganger, Humbert Guillaume de Precipiano, af te maken.

Een onverhoopte gelegenheid om het college voor Rome te herwinnen was de dood van de president, Frans Verschuren, op 9 september 1723. De provisor van het college, in allerijl uit Holland overgekomen, verbrak de zegels die de rector magnificus aan de kamers van de overleden president had laten aanbrengen. Het drieste optreden van de provisor tegenover de procureur-generaal die inmiddels naar Leuven was gestuurd, had tot gevolg dat de provisor binnen 24 uur het college en het land diende te verlaten.

Utrecht probeerde langs juridische weg zijn huis in Leuven terug te winnen. Nadat de zaak alsmaar op de lange baan geschoven was, werd uiteindelijk in 1752 een proces voor de Raad van Brabant gevoerd, dat in 1756 met een uitspraak ten gronde eindigde.

Zo ging Alticollense voor de *Oudbisschoppelijke Cleresie* definitief verloren.

(Gilbert Theys)

Jerzy Brzeziński and Leszek Nowak (eds.), *The idea of the University.* Poznań studies in the philosophy of the sciences and the humanities, 50. (Rodopi; Amsterdam Atlanta, 1997) 221 p. ISSN 0303-8157 ISBN 90-420-0144-5 (bound) ISBN 90-420-0146-1 (paper)

Kazimierz Twardowski, *The Majesty of the University* - Zygmunt Ziembiński, *What Can Be Saved of the Idea of the University?* - Leszek Kołakowski, *What Are*

Universities for? - Leon Gumański, *The Ideal University and Reality* - Zygmunt Bauman, *The Present Crisis of the Universities* - Kazimierz Ajdukiewicz, *On Freedom of Science* - Henryk Samsonowicz, *Universities and Democracy* - Jerzy Topolski, *The Commonwealth of Scholars and New Conceptions of Truth* - Klemens Szaniawski, *Plus ratio quam vis* - Leon Koj, *Teaching and Values* - Klemens Szaniawski, *The Ethics of Scientific Criticism* - Jerzy Brzeziński, *Ethical Problems of Research Work of Psychologists* - Janusz Goćkowski, *Tradition in Science* - Jerzy Kmita, *Is a "Creative Man of Konwledge" Needed in University Teaching?* - Leszek Nowak, *The Personality of Researchers and the Necessity of Schools in Science* - Jerzy Brzeziński, *Reflections on the University*

(overgenomen uit STUDIUM)

Universitas. Newsletter of the International Centre for the History of Universities and Science, 10 (juni 1997).

Chiara Crisciani, *Alchemy and medieval universities. Some proposals for research*
Raffaella Seligardi, *Chemistry in 18th-century Italy. The institutional setting*

Book reviews
Beate Ceranski, *"Uns sie fuerchtet sich vor niemandem". Die Physikerin Laura Bassi (1711-1778)*, Frankfurt-New-York, Campus, 1996 (Marta Cavazza)
Stato e pubblica istruzione. Giovanni Scopoli e il suo viaggio in Germania, edited by L. Blanco and L. Pepe, in *Annali dell'Istituto storico italo-germanico in Trento*, 21, 1995, pp. 407-587.

Dissertations recently completed
Aarhus: Hans Buhl, *The Arc Transmitter – a Comparative study of the Invention, Development and Innovation of the Poulsen System in Denmark, England and the United States* (353 pp., Aarhus, 1995 – in Danish with an English summary)
Florence: Veronica Gavagna, *The scientific works of Paolo Casati (1617-1707)*
Oxford: Viviane M. Quirke, *Co-operation in war and peace: academic scientists and the pharmaceutical industry in Britain and in France, 1935-1955*

Universitas is edited by the CIS. International Centre for the History of Universities and Science, University of Bologna, via Zamboni 31, 40126

Bologna, Italy, tel. +39 51 261182 - fax. +39 51 261156. E-mail: mu8bov11@icineca.cineca.it CIS and Universitas can also be found on the net: http://cis.alma.unibo.it

(overgenomen uit STUDIUM)

Paedagogica Historica, International journal of the history of education, XXXIII, 1997, 1

Introduction

Jürgen Heideking, *Mutual Influences on Education: Germany and the United States from World War I to the Cold War*

Articles

Val D. Rust, *The German Image of American Education through the Weimar Period*

Hermann Röhrs, *Progressive Education in the United States and its Influence on Related Educational Developments in Germany*

Marc Depaepe, *Differences and Similarities in the Development of Educational Psychology in Germany and the United States before 1945*

Thomas N. Bonner, *Abraham Flexner and the German University: The Progressive as Traditionalist*

Ivan Soll, *Walter Kaufmann and the Advocacy of German Thought in America*

Uta Gerhardt, *The Medical Meaning of Reeducation for Germany: Contemporary Interpretation of Cultural and Institutional Change*

Gregory Wegner & Karl-Heinz Füssl, *Wissenschaft als saekularer Kreuzzug: Thomas V. Smith und die deutschen Kriegsgefangenen in den USA (1944-1946)*

James F. Tent, *Edward Y. Hartshorne and the Reopening of German Universities, 1945-1946: His Personal Account*

Geoffrey J. Giles, *Reeducation at Heidelberg University*

Karl-Heinz Füssl, *Zwischen NS-Traumatisierung und Demokratie: Die Erziehungspolitik der USA in der deutschen Nachkriegsgeschichte (1945-1952)*

Hansjörg Gehring, *Educational Reconstruction of Bavaria under U.S. Occupation*

Charles E. McClelland, *American Reform Efforts: German Professional Education after World War II*

Dietrich Hoffmann, *The Adoption of American Educational Theory in West Germany After 1945 – Heinrich Roth*

Christl Ziegler, *Civic Education and International Meetings for Women in the American Zone of Occupation*

Hans Borchers, *Hollywood as Reeducator: The Role of Feature Films in U.S. Policies Directed at Postwar Germany*

Erwin Helms†, *The Influence and Significance of American Studies in Germany after World War II*

Ann Taylor Allen, *Autonomy or Institution? Origins and Development of Women's Studies in the United States and Germany, 1965-1981*

Paul-Ludwig Weinacht, *Steps Toward Westernization in the German Educational System 1945 and 1989*

(overgenomen uit STUDIUM)

Paedagogica Historica, International journal of the history of education, XXXIII, 1997, 2

Articles

Thomas S. Popkewitz (Wisconsin-Madison), *Educational Sciences and the Normalization of the Teacher and Child: Some Historical Notes on Current USA Pedagogical Reforms*

Marcel Grandière (Angers), *Education et société dans la première moitié du XVIIIe siècle: de Vallange et ses projets de réforme complète de l'éducation 1710-1740*

David Allsobrook & Gordon Mitchell (Cardiff), *Henry Dyer: Engineer and Educational Innovator*

Katharine D. Kennedy (Decatur), *A Nation's Readers: Cultural Integration and the Schoolbook Canon in Wilhelmine Germany*

Review Articles

Manuel de Puelles Benítez (Madrid), *Literacy in Spain: Research Approaches and Recent Publications*

André Turmel (Laval), *Historiography of Children in Canada*

Book Reviews

A. Nóvoa, M. Depaepe, E. Johanningmeier & D. Soto Arango (Eds.), *Para uma história da edução colonial. Hacia una historia de la educación colonial* (M. Somoza Rodríguez)

H. Cunningham, *Children & Childhood in Western Society since 1500* (M. Morris)

M.B. Katz, *Improving Poor People. The Welfare State, the "Underclass," and Urban Schools as History* (G. Vanthemsche)

J.F. Kett, *The Pursuit of Knowledge under Difficulties. From Self-Improvement to Adult Education in America, 1750-1990* (J. Coles)

W. King, *Stolen Childhood: Slave Youth in Nineteenth-Century America* (T. Richardson)

M.E. Odem, *Delinquent Daughters. Protecting and Policing Adolescent Female Sexuality in the United States, 1885-1920* (J. Christiaens)

H.K. Cuffaro, *Experimenting with the World. John Dewey and the Early Childhood Classroom* (J. Carpay)

K. Arnup, *Education for Motherhood. Advice for Mothers in Twentieth-Century Canada* (N. Bakker)

R.C. Schwinges & K. Wriedt (Hrsg.), *Das Bakkalarenregister der Artistenfakultät der Universität Erfurt 1392-1521 (Registrum baccalariorum de facultate arcium universitatis studii Erffordensis existencium)* (A.L. Tervoort)

J. Weiser, *Das preußische Schulwesen im 19. und 20. Jahrhundert. Ein Quellenbericht aus dem Geheimen Staatsarchiv Stiftung Preussischer Kulturbesitz* (J.C. Albisetti)

C. Rethschulte, Daniel Gottlob Moritz Schreber. *Seine Erziehungslehre und sein Beitrag zur Körperbehindertenhilfe im 19. Jahrhundert. Genese und historische Einordnung* (G. Busse)

J. Riege, *Die sechsjährige Grundschule. Geschichtliche Entwicklung und gegenwärtige Gestalt aus pädagogischer und politischer Perspektive* (A. Feuchter)

C. Schneider, C. Stillke & B. Leineweber, *Das Erbe der Napola. Versuch einer Generationengeschichte des Nationalsozialismus* (H. Scholtz)

H. Behrens-Cobet, *Abschiede vom Proletariat? Lebenslagen und Bildungsgeschichten ehemaliger Mitglieder der Essener SAJ* (B. Retzlaff)

U. Jureit, *Erziehen, Strafen, Vernichten. Jugendkriminalität und Jugendstrafrecht im Nationalsozialismus* (C. Leonards)

G. Geißler & U. Wiegmann, *Schule und Erziehung in der DDR. Studien und Dokumente;* Id., *Pädagogik und Herrschaft in der DDR. Die parteilichen, geheimdienstlichen und vormilitärischen Erziehungsverhältnisse* (H.-E. Tenorth)

P. von zur Mühlen, *Der "Eisenberger Kreis". Jugendwiderstand und Verfolgung in der DDR 1953-1958* (C. Jakubowski)

C. Griese & H. Marburger, *Zwischen Internationalismus und Patriotismus. Konzepte des Umgangs mit Fremden und Fremdheit in den Schulen der DDR* (R. Golz)

R.J.W. Selleck, *James Kay-Shuttleworth. Journey of an Outsider* (D.W. Dean)

P. Sharp, *School Governing Bodies in the English Education System: An Historical Perspective* (K.J. Brehony)

R. Aldrich (Ed.), *In History and in Education. Essays Presented to Peter Gordon* (J. Herbst)

R. Bolle, *Jean-Jacques Rousseau. Das Prinzip der Vervollkommnung des Menschen durch Erziehung und die Frage nach dem Zusammenhang von Freiheit, Glück und Identität* (W. Schmale)

M. Jo Maynes, *Taking the Hard Road. Life Course in French and German Workers' Autobiographies in the Era of Industrialization* (G. Vanschoenbeek)

F. Jacquet-Francillon, *Naissance de l'école du peuple, 1815-1870* (A.-M. Chartier)

J.-M. Swerry, *Aumôneries catholiques dans l'enseignement public. Un renouveau de la laïcité?* (X. Dusausoit)

V. Dejonghe, e.a., *Connaissances en français et en calcul des élèves des années 20 et d'aujourd'hui. Comparaison à partir des épreuves du Certificat d'Etudes Primaires* (R. Barbry)

R. Kock (Hrsg.), *Befreiende Volksbildung. Frühe Texte von Célestin Freinet und Elise Freinet* (H.-U. Grunder)

B. Delgado Criado (Ed.), *Historia de la educación en España y América. Vol. 3. La educacion en la España contemporánea (1789-1975)* (A. Galino)

E. De Fort, *Scuola e analfabetismo nell'Italia del '900;* Id., *La scuola elementare dall'Unita alla caduta del fascismo* (M. Ostenc)

A. Gaudio, *Scuola, Chiesa e fascismo. La scuola cattolica in Italia durante il fascismo (1922-1943)* (J. Charnitzky)

K. Kobelt, *Anton Makarenko – Ein stalinistischer Pädagoge. Interpretationen auf dem Hintergrund der russisch-sowjetischen Bildungspolitik* (H.-U. Grunder)

G. Avanzini (Dir.), *Pédagogie chrétienne, pédagogues chrétiens. Colloque international d'Angers, Septembre 1995* (A.-D. Marcélis)

M. Narodowski, *Infancia y poder. La conformacion de la pedagogia moderna* (J. Miguel Somoza Rodriguez)

R. Stach, *Robinsonaden. Bestseller der Jugendliteratur* (W. Biesterfeld)

U. Wikander, A. Kessler-Harris & J. Lewis (Eds.), *Protecting Women. Labor Legislation in Europe, the United States, and Australia, 1880-1920* (P. Van den Eeckhout)

H.R. Cucuzza (Ed.), *Historia de la Educación en Debate* (M. Somoza Rodríguez)

J. Oelkers, *Pädagogische Ratgeber. Erziehungswissen in populären Medien* (C. Lüders)

A. Viñao Frago, *Alfabetização na Sociedade e na História. Vozes, Palavras e Textos* (J. Pereira Magalhães)

J.L. García Garrido (Ed.), *Diccionario Europeo de la Educación* (I. Egido Gálvez)

(overgenomen uit STUDIUM)

Lezingen en congressen / Conférences et congres

George Sarton Leerstoel
Universiteit Gent

Voor het academiejaar 1997-1998 werd de George Sarton Leerstoel toegekend aan Prof.dr L. Couloubaritsis. De plechtige toekenning gebeurde op donderdag 20 november in de Aula van de Gentse Universiteit. Prof. Couloubaritsis hield een lezing over *Le statut du mythe dans l'histoire de la philosophie*. In het kader van de Leerstoel worden volgende lezingen gehouden:

- Dr. L. Couloubaritsis, *L'avènement de la science dans l'Antiquité et dans la modernité*
  Vrijdag 21 november 1997 om 16 uur, Faculteit Letteren en Wijsbegeerte, Blandijnberg 2
- Dr. E. Künzl (Mainz), *Instrumentenfunde und Arzthäuser in Pompeii. Die medizinische Versorgung einer römischen Stadt des 1. Jahrhunderts n. Chr*
  Donderdag 22 januari 1998 om 16 uur, Faculteit Geneeskunde UZ, De Pintelaan 185
- Dr. Karel Velle (Rijksarchief Beveren-Waas), *Pleidooi voor een culturele en sociale geschiedenis van de geneeskunde*
  Donderdag 19 februari 1998 om 16 uur, Faculteit Letteren en Wijsbegeerte, Blandijnberg 2
- Prof Dr. M. Dorikens (RUG-Gent), *100 jaar Radium*
  Donderdag 2 april 1998 om 16 uur, Faculteit Wetenschappen, Krijgslaan 281, S12
- Prof. em. D. Dawson (University of Leeds), *Have friction and wear changed since Leonardo da Vinci?*
  Donderdag 7 mei 1998 om 16 uur, Aula, Voldersstraat 9
- Dr. C.G. Roelofsen (UU), *F. Laurent (1810-1887) – Betekenis als geschiedschrijver internationaal recht*
  Donderdag 28 mei 1998 om 16 uur, Faculteit Rechtsgeleerdheid, Universiteitstraat 6

♦

Varia
Université Catholique de Louvain
Centre interfacultaire d'étude en histoire des sciences
Séminaire 1997-1998

26/09	A. Allard, *La définition de la droite chez Euclide et Archimède et son interprétation*
10/10	Br. Van Wymeersch, *Les travaux de Joseph Sauveur (1653-1716) et les débuts de l'acoustique musicale*
24/10	A. Colinet, *L'alchimie de Roger Bacon dans le "Breve breviarium"* et/ou P. Radelet, *Éditer les œuvres des Bernoulli*
07/11	J.-L. Vanden Eynde, *La signification perdue du Pavillon des Sept Étoiles du Parc d'Enghien*
14/11	I. Draelants, *La "Scientia naturalis" d'Arnaud de Saxe*
05/12	B. van den Abeele, *Frédéric II de Hohenstaufen (1194-1250) et les sciences: bilan et perspectives*
19/12	M. Watelet, *Les traités de cartographie des ingénieurs des Ponts et Chaussées*
23/01	Fr. Cerulus, *L'enseignement de l'ancienne Faculté des Arts de Louvain à travers les notes d'étudiants*
06/02	B. Gaino, *Tenseur et tension*
20/02	M.-Cl. Groessens-Van Dyck, *La progression du transformisme de Lamarck en Belgique*
06/03	B. Mahieu, *Histoires de radioactivité: de l'uranium (1789) au Francium (1939)*
20/03	J. Mawhin, *L'histoire agitée d'un théorème de point fixe*
03/04	M. Willem, *Benda critique de Bergson*
24/04	P. Servais, *les enseignements pratiques des consultations de gynécologie dans l'entre-deux guerres aux cliniques universitaires de Louvain*
08/05	M. Ghins, *Symétrie, expérience et réalité*

Le séminaire se tiendra le vendredi de 16h30 à 18h30 dans la Salle du Conseil de la Faculté de philosophie et lettres (Collège Érasme, Place Blaise Pascal, Louvain-la-Neuve). Renseignements: +32(0)10 47 32 80.

(Jean-François Stoffel)

◆

Positivismes
Colloque international
Université libre de Bruxelles – Université d'Utrecht
Bruxelles, 10-12 décembre 1997

Mercredi 10 décembre 1997

Allocution de bienvenue: Jean-Louis Vanherweghem, Recteur de l'ULB
Introduction : Andrée Despy-Meyer (ULB) – Didier Devriese (ULB)

Conférences inaugurales: Le positivisme en question
Isabelle Stengers (ULB), *Le problème du positivisme aujourd'hui*
Pierre Macherey (Lille III), *Y a-t-il une métaphysique du positivisme comtien?*
Positivisme et philosophie
Juliette Grange (Strasbourg II), *Archaïsme ou actualité de l'épistémologie d'Auguste Comte*
Annie Petit (Montpellier III), *L'ordre et le progrès du système comtien*
Bert Demyttenaere (Amsterdam), *Positivisme, passion et critique*
Marc Peeters (ULB), *Fortune du positivisme en Belgique*

Jeudi 11 décembre 1997

Positivisme et sociologie
P.H.H.Vries (Leiden), *Is a thing called sociology really possible?*
Jacques Moriau (ULB), *La question de la vérité en sciences sociales: de la positivité au monde commun*
Robert Legros (Caen-ULB), *Positivisme et pensée du politique*
Pascal Engel (Caen), *Le positivisme et la psychologie*
Positivisme et histoire
Catherine Devulder (Saint-Quentin/Yvelines), *La construction par l'historien de son objet d'étude: l'exemple de Karl Lamprecht (fin XIXe s.- début XXe s.)*
Marco Mostert (Utrecht), *Marc Bloch et le positivisme*
Kaat Wils (K.U.Leuven), *Le déficit historique du positivisme. Henry Thomas Buckle, les Pays-Bas et la Belgique*
Eckhardt Fuchs (Washington), *Positivism and Historicism: Anglo-American 'Scientific history' and German Academic 'Geschichtswissenschaft' in the XIXth Century*

Vendredi 12 décembre 1997

Positivisme et science

Bernadette Bensaude-Vincent (Paris X-Nanterre), *Atomisme et positivisme: à propos d'une légende sur la chimie française*

Grégoire Wallenborn (Bruxelles), *Les enjeux de la vulgarisation des pratiques scientifiques*

Jean Bricmont (Louvain), *L'affaire Sokal: un retour au positivisme?*

Steve Fuller (Durham), *What does the Sokal Affair say about the prospects for Positivism in the 21st Century ?*

Renseignements: U.R. 'Histoire des sciences et des idées' - Département des archives, CP 170 50, av. F.D. Roosevelt, 1050 Bruxelles; tel.: +32.2.650.35.68 - +32.2.650.24.43. fax: +32.2.650.35.67; e-mail: `ddevriese@admin.ulb.ac.be`; inscription possible via le site Web 'Expo Solvay' (colloque): `http://www.ulb.ac.be/expoSolvay/`

(Didier Devriese)

Call for papers
Tweede oproep/ Deuxième appel
Dag van de Nieuwste Geschiedenis 1998
Journée de l'Histoire Contemporaine 1998

Op zaterdag 25 april 1998 organiseert de BVNG in Leuven de Dag van de Nieuwste Geschiedenis. Voor een aantal sessies ligt de organisatie al helemaal vast. We vermelden deze dan ook gewoon ter informatie. / Le samedi 25 avril 1998, l'ABHC organise à la K.U.Leuven la prochaine Journée de l'Histoire Contemporaine. Plusieurs sessions sont déjà complètement organisées. Nous vous présentons leurs thèmes à titre d'information.

- Functieverschuivingen in de Antwerpse haven: een interdisciplinaire aanpak / Mutations fonctionnelles dans le port d'Anvers: une approche interdisciplinaire.
- Archivistiek en hedendaags Documentbeheer / Archivistique et gestion des archives contemporaine (in samenwerking met de/en collaboration avec la Sectie Archief van de Vlaamse Vereniging voor Bibliotheek-, Archief- en

Documentatiewezen) 'Archivaris versus historicus?' / 'Archivistes et historiens: des professionnels qui se méfient?'

Voor andere sessies wordt er nog naar deelnemers gezocht. / Pour d'autres sessions, on cherche toujours des participants.

- Regionale ontwikkeling in Vlaanderen en Wallonië, 19de-20ste eeuw / Le développement régional en Flandre et en Wallonie, 19e-20e siècle (Vincent Duchêne, Antoon Soete, Harry Van Royen).
  Contactpersoon/personne de contact: Antoon Soete, Centrum voor Economische Studiën, K.U.Leuven, Naamstestraat 69, 3000 Leuven, +32(0)16.32.68.15, +32(0)2.452.62.41, antoon.soete@club.innet.be
- Het Belgisch buitenlands beleid in historisch perspectief (20ste eeuw) / La politique extérieure de la Belgique dans une perspective historique (20e siècle) (Peter Van Kemseke en Ingeborg Vijgen).
  Ook mogelijkheid tot deelname aan een debat. Possibilité de participation à un débat.
  Contactpersoon/personne de contact: Peter Van Kemseke, Departement Geschiedenis, K.U.Leuven, Blijde Inkomststraat 21, 3000 Leuven, +32(0)16.32.49.69, peter.vankemseke@arts.kuleuven.ac.be
- Vreemdelingenbeleid en immigratie, België, 19de-20ste eeuw / La politique envers les étrangers et l'immigration, Belgique, 19e-20e siècle (Frank Caestecker, Idesbald Goddeeris, Liesbeth Vandersteenen).
  Contactpersoon/personne de contact: Frank Caestecker, Institut für Migrationsforschung, Neuer Graben 19/21, 49069 Osnabrück, Duitsland, +49.541.969.43.80, frank.caestecker@rz.Uni-Osnabrueck.de
- Vrouw en maatschappij, 1850-1940 / Femmes et société, 1850-1940 (Karen Celis, Els Flour, Catherine Jacques, Wies Geysen, Ann Godfroid, Claudine Marissal, Valérie Piette, Sabine Van Cauwenberghe).
  Mogelijkheid tot opsplitsing in twee sessies; possibilité de dédoublement en deux sessions.
  Contactpersoon/personne de contact: Els Flour, Archiefcentrum voor Vrouwengeschiedenis, Middaglijnstraat 10-14, 1210 Brussel, +32(0)2.229.38.31, efl@amazone.be
- Het geheugen van de natie / La mémoire de la nation (Marnix Beyen, Tom Verschaffel).
  Contactpersoon/personne de contact: Tom Verschaffel, Departement Geschiedenis, K.U.Leuven, Blijde Inkomststraat 21, 3000 Leuven, +32(0)16.32.49.78, tom.verschaffel@arts.kuleuven.ac.be

- Godsdienst en politiek, 1815-1914 / Religion et politique, 1815-1914
  Contactpersoon/personne de contact: Vincent Viaene, Departement Geschiedenis, K.U.Leuven, Blijde Inkomststraat 21, 3000 Leuven, +32(0)16.46.16.48, +32(0)16.32.49.71.

Met andere voorstellen kan u nog terecht bij / Toutes autres propositions peuvent être adressées à: Kaat Wils, Departement Geschiedenis - K.U.Leuven, Blijde Inkomststraat 21, 3000 Leuven; +32(0)16.32.49.71; e-mail: kaat.wils@arts.kuleuven.ac.be

(Kaat Wils)

History of Science and Technology
in Education and Training in Europe
Conference
University Louis Pasteur, Strasbourg, 25-26 June 1998

The history of science and technology is attracting growing attention in Europe. As a discipline of research, it can rely on strong intellectual traditions and on a reasonable level of human and material resources. In all European countries, the feeling is developing, however, that the history of science, technology and medicine does not play the significant role it should in education and training in science and technology.

It seems timely to review the present and possible role of the history of science and technology in education and training in Europe, and to prepare recommendations to governments, universities, schools, and research agencies in order to foster the role of the history of science and technology in the European education and research systems.

This conference is co-organised by the ALLEA network of the National European Academies of Sciences and Humanities and the European Science and Technology Forum of the European Commission. The programme will include three sessions, on the History of Science and Technology in the Training of Scientists, Engineers and Physicians; the History of Science and Technolgy in the Teaching of Humanities and Social Sciences; the History of Science and Technology in General Education. The Conference will end with a political round-table.

Participants: Historians of science, medicine and technology; scientists, physicians, engineers; representatives of the humanities and social sciences;

specialists of archives preservation and of documentation; university and government administrators; representatives from private of public foundations; representatives from the media and industry.
Contact: Prof. Claude Debru, Centre Européen d'Histoire de la Médecine, Faculté de Médecine, 4 rue Kirschlegger, 67085 Strasbourg Cedex, France, Fax +33.3.88.24.33.01.

(Mark Derez)

"Imagine, all the education..."
The visual in the making of the educational space through history
International Standing Conference for the History of Education (ISCHE)
Kortrijk, Belgium, 15-18 August 1998

Today's historians are increasingly realizing that the image culture has played more than a marginal role in the development of the educational space. ISCHE XX intends to investigate how various media (like drawings, architecture, didactic plates, book illustrations, photos, films, comics, television, internet ...) have contributed to education and/or have depicted education in the course of history, from Antiquity to the contemporary period.

You are kindly invited to present a paper on the topic of the conference. Participating in ISCHE XX is, however, also possible without a paper. Your paper has to deal with a visual aspect of the educational process and has to be based on original research. Proposals for papers (about 500 words) should be submitted to the Conference Chair by 15 January 1998 (by mail, e-mail or fax). Please add 4 or 5 keywords, referring to the period, the educational facilities and the (visual) medium your paper deals with. You will be informed about the acceptance of your proposal before 28 February 1998. The final version of your paper (5000 words max.) should reach the Conference Chair before 1 June 1998.

Conference Chair: Prof.dr M. Depaepe, President ISCHE XX, K.U.Leuven, Vesaliusstraat 2, B-3000 Leuven, Belgium. Fax: +32(0)16.32.62.00. More information: see our homepage at `http://www.psy.kuleuven.ac.be/~ische` or contact: B. Henkens, Secretary ISCHE XX: Phone: +32(0)16.32.62.53, Fax +32(0)16.32.62.00, e-mail: `Bregt.Henkens@ped.kuleuven.ac.be`

(Bregt Henkens)

Musea en tentoonstellingen / Musées et expositions

Geleerd in Utrecht

Vanaf 4 december 1997 is in het Utrechtse Universiteitsmuseum de tentoonstelling 'Geleerd in Utrecht' te zien. Een jaar lang is er in het museum, dat sinds oktober 1996 een nieuw onderkomen heeft in het Utrechtse Museumkwartier, hard aan gewerkt. In het nummer 1996/2 van de Nieuwsbrief werd 'Geleerd in Utrecht' al geïntroduceerd in het artikel 'Universiteitsmuseum Utrecht geopend' maar nog niet helemaal klaar...'.

In de tentoonstelling neemt u een kijkje achter de schermen van het universitaire onderwijs in Utrecht in de negentiende en het begin van de twintigste eeuw. In de negentiende eeuw verandert er veel. De invloed van kerk en geloof op het onderwijs nemen af en het Latijn verdwijnt als universitaire taal. De Utrechtse Universiteit beleeft een bloeiperiode, vooral op het gebied van de natuurwetenschappen, met geleerden als G.J. Mulder (scheikunde en farmacie), P. Harting (zoölogie en microscopie), F.C. Donders (oogheelkunde) en C.H.D. Buys Ballot (meteorologie).

Nieuwe Theorieën zoals de evolutietheorie doen veel stof opwaaien in de academische gelederen. Maar naast de theorie wordt ook de praktijk steeds belangrijker. Experiment en eigen waarneming gaan deel uitmaken van het onderwijs. Daarbij wordt gebruik gemaakt van de verzamelingen die de Utrechtse universiteit vanaf 1815 aanlegt voor onderwijs in de geneeskunde, natuurkunde, sterrenkunde, scheikunde, zoölogie, geologie en plantkunde. 'Geleerd in Utrecht' toont de belangrijkste onderdelen uit deze verzamelingen.

De onderwijsverzameling van geneeskunde is opgesteld in de Bleulandkast uit 1816. De kast bevat de verzameling medische preparaten van de hoogleraar anatomie J. Bleuland, die in 1815 door koning Willem I geschonken is aan de Utrechtse universiteit.

De andere historische onderwijsverzamelingen zijn gegroepeerd rondom collegebanken, waarin Utrechtse geneeskunde-studenten in de vorige eeuw les kregen in de anatomie. Zittend in collegebanken kunnen bezoekers negentiende-eeuwse collegedictaten bestuderen of meer te weten komen over het leven en werk van beroemde Utrechtse geleerden, zoals J. Westerdijk, hoogleraar fytopathologie en eerste vrouwelijke hoogleraar in Nederland, of de jurist W.P.P.A. Molengraaff. Ook kunnen ze er regelmatig getuige zijn van demonstraties die in de tentoonstelling gegeven worden, bijvoorbeeld over statische elektriciteit.

De onderwijsverzamelingen worden afgewisseld met voorwerpen, die iets vertellen over de geschiedenis van de Utrechtse universiteit, haar feesten, tradities en plechtigheden zoals promoties en examens. Zo ligt er het oudst bewaarde collegerooster uit 1656 en een 'Lof-en eergedigt' gemaakt ter ere van het eerste eeuwfeest van de universiteit in 1736. Daarnaast zijn er bijvoorbeeld prenten, foto's en penningen. Op oude stadsplattegronden is te zien hoe de universiteit zich in de loop der eeuwen heeft uitgebreid.

Bij de tentoonstelling 'Geleerd in Utrecht' verschijnt een boekje met beschrijvingen van de tentoongestelde voorwerpen. Een aantal voorwerpen is uitgebreid beschreven in het boek 'Curiositeit', dat in 1996 door het Universiteitsmuseum is uitgegeven en is geïllustreerd met foto's van de Amerikaanse fotograaf Rosamond Purcell. Om dieper op belangrijke thema's uit het negentiende-eeuwse universitaire onderwijs in te kunnen gaan en uitgebreidere informatie over de tentoongestelde collecties te verschaffen, zullen regelmatig boekjes of vouwbladen verschijnen.

'Geleerd in Utrecht' is een permanente expositie en vormt met het Naturaliënkabinet, het Open Depot en de Oude Hortus het vierde vaste onderdeel van het museum.

Adres: Universiteitsmuseum Utrecht, Lange Nieuwstraat 106 Utrecht; tel. +31(0)30.253.80.08 infolijn +32(0)30.253.80.07. Geopend di t/m vr 10.00-17.00 uur en za, zo en feestdagen 13.00-17.00 uur.

(R. Meulesteen)

◆

Universitaire Collecties

Dit voorjaar werd bekend dat de Nederlandse Staatssecretaris voor Cultuur A. Nuis, 12 miljoen gulden beschikbaar heeft gesteld voor het behoud van universitaire collecties. Door de betrokken universiteiten, de zogenaamde 'Oude vijf' (Leiden, Groningen, Utrecht, Amsterdam en Delft) is onlangs een plan van aanpak gepresenteerd voor de besteding van deze gelden. In de publicatie *Universitaire collecties en cultuurschatten 2* zetten de universiteiten hun voornemens uiteen. Dit plan van aanpak is gebaseerd op de condities en criteria die zijn vastgelegd in een speciale subsidieregeling die is afgeleid van de Deltaplanregeling. Met de uitvoering van het plan is vier jaar gemoeid.

De universiteiten concentreren zich op de zogenaamde collecties met een A-status. Dat zijn collecties die kunnen worden gezien als een deelcollectie van de 'Collectie Nederland'. Het gaat daarbij om zowel collecties van cultuurhistorische

aard zoals portrettenverzamelingen en fotoverzamelingen, als collecties van wetenschapshistorishe aard (natuurwetenschappelijk). Er zijn drie interuniversitaire projecten voorzien: voor de geologie, voor de medische collecties en voor de botanische tuinen.

De Universitaire plannen worden nu beoordeeld door de Mondriaan Stichting die uitvoering geeft aan de subsidieregeling. De universiteiten hopen in het voorjaar van 1998 daadwerkelijk een begin te kunnen maken met de hoognodige behoudswerkzaamheden.

De publicatie *Universitaire Collecties en Cultuurschatten 2* is verkrijgbaar via de voorlichtingsdiensten van de betrokken vijf universiteiten.

(Franck Smit)

◆◆◆

Hilde de Ridder-Symoens

Bibliografisch overzicht universiteitsgeschiedenis der Nederlanden 1996-1997 en aanvullingen
Bibliographie de l'histoire des universités aux Pays-Bas et en Belgique 1996-1997 et additions

Om de inventarisatie van het lopend onderzoek up to date te houden doen we een beroep op uw medewerking. Alle bibliografische referenties zijn welkom bij H. de Ridder-Symoens

* Vrije Universiteit Amsterdam
De Boelelaan 1105 NL - 1081 HV Amsterdam
Tel. +31(0)20 444 6382 Fax +31(0)20 444 6500
Email: ridderh@jet.let.vu.nl
* Universiteit Gent
Blandijnberg 2 B - 9000 Gent
Tel +32(0)9 264 3995 Fax +32(0)9 264 4182
Email: Hilde.Symoens@rug.ac.be

ALGEMEEN NEDERLANDEN

1. Hans Bots & Françoise Waquet, *La République des Lettres, Europe & Histoire* (Parijs 1997).
2. Maarten J.F.M. Hoenen, J.H. Josef Schneider & Georg Wieland (eds.), *Philosophy and Learning: Universities in the Middle Ages*, Education and Society in the Middle Ages and Renaissance 6 (Leiden-New York-Keulen 1995).
3. A. von Hülsen-Esch, 'Frauen an der Universität', *Zeitschrift für Historische Forschung*, 24.3 (1997) 315-346.
   Over middeleeuwen.
4. Laurens C. Winkel, 'Iets over de ars rethorica' en de rechtsgeschiedenis', in: E.T. Feteris e.a. (eds.), *Op goede gronden. Bijdragen aan het tweede symposium juridische argumentatie 14 juni 1996 te Rotterdam* (Nijmegen 1997)1-2.
5. 'Wetenschap en wereldbeeld rond 1900', themanummer van *Groniek*, 27, nr. 123 (1994) 6-82.

6. Ch. Wieland, 'Universitas als Sodalitas. Überlegungen zu einer Religionsgeschichte der mittelalterlichen und frühneuzeitlichen Universität, *Saeculum*, 47 (1996) 120-135.

ALGEMEEN NEDERLANDEN

7. Govaert C.J.J. van den Bergh, 'Palingenesia in the Dutch Elegant School', Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis, 65.1-2 (1997) 71-84.
8. David J. Bos, '"De Loga wordt apart gezet", theologanten in de negentiende-eeuwse studentensamenleving', *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift*, 23.4 (1997) 665-708.
9. Hans Bots, 'De Vrede van Munster en de Republiek der Letteren', De zeventiende eeuw, 13.1 (1997) 235-244. [Themanummer De Vrede van Munster].
   Handelt o.m. over de houding van de Leidse Universiteit.
10. J. Dronkers & S. Hillege, 'Het lidmaatschap van besturen van drie verschillende studentenverenigingen (corps, RK, SSR) tussen 1920 en 1960 en de toegang tot de Nederlandse elites tussen 1960 en 1980', *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift*, 24.2 (1997) 253-276.
11. Henri Krop, 'Sassen en het 'wassend verlangen naar de wijsbegeerte'. De herleving van de academische wijsbegeerte in Nederland', *Geschiedenis van de Wijsbegeerte in Nederland*, 7.1 (1996) 37-48. [Themanummer Ferd. Sassen]
   Sassen (1894-1971), hoogleraar Nijmegen 1929-1945 en Leiden 1946-1964, curator KMA Breda 1961-1971.
12. A. Martens, 'Vooroorlogse katholieke Studentenactie (K.S.A.) te Hansbeke, Nevele, Merendree en Bellem (1935-1940)', *Het Land van Nevele*, 27-1 (1996) 3-41.
13. Walter Prevenier, 'Randbedenkingen bij het uitgavebeleid van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis aan de vooravond van de 21ste eeuw', Handelingen van het genootschap voor geschiedenis te Brugge, 133.1-3 (1996) 163-171.
   O.m. over de uitgave van universiteitsmatrikels.
14. Cornelia M. Ridderikhoff, 'Het academisch leven in de Republiek. Een breuk met middeleeuwse tradities?', in: *Universitaire folklore en rituelen* (nr 99) 9-19.
15. Jan Roegiers, 'De universiteiten in de Zuidelijke Nederlanden', *De zeventiende eeuw*, 13.1 (1997) 223-234. [Themanummer De Vrede van Munster].

16. Kees Struyker Boudier, 'Bibliografie van Mgr. Prof.dr Ferdinand Léon Rudolphe Sassen', Geschiedenis van de Wijsbegeerte in Nederland, 7.1 (1996) 49-76.
Zie nr 11.
17. Kaat Wils, 'De verleiding van de sociologie. Belgische en Nederlandse katholieken en het positivisme (1880-1914)', *Trajecta. Tijdschrift voor de geschiedenis van het katholiek leven in de Nederlanden*, 6 (1997) 156-173.

AMSTERDAM

18. *Athenaeum Illustre. Elf studies over de Amsterdamse Doorluchtige School 1632/1877*, o.red.v. E.O.G. Haitsma Mulier, C.L. Heesakkers, P.J. Knegtmans, A.J. Kox en T.J. Veen (Amsterdam 1997).
19. W. van den Berg, 'David Jacob van Lennep (1774/1853). Geliefd leermeester zonder volgelingen', in: *Athenaeum Illustre* (nr 18) 173-200.
20. Klaas van Berkel, 'Alexandrië aan de Amstel? De illusies van Martinus Hortensius (1605/1639), eerste hoogleraar in de wiskunde te Amsterdam', in: *Athenaeum Illustre* (nr 18) 201-226.
21. Harm Beukers, ' "Publycque lessen in de faculteyt van de medicina". Geneeskunde aan het Athenaeum Illustre in de zeventiende eeuw', in: *Athenaeum Illustre* (nr 18) 311- 330.
22. Willem Frijhoff, 'Het Amsterdams Athenaeum in het academische landschap van de zeventiende eeuw', in: *Athenaeum Illustre* (nr 18) 37-66.
23. Heleen van Galen e.a. (eds.), Dagschrift: 365 jaar Universiteit van Amsterdam (Amsterdam 1997).
24. E.O.G. Haitsma Mulier, 'Geschiedbeoefening en geschiedopvatting aan het Amsterdamse Athenaeum Illustre', in: *Athenaeum Illustre* (nr 18) 67-90.
25. George Harinck, 'De Vrije Universiteit en de Vereniging van 1892', in: D. Deddens & M. te Velde, *Vereniging in wederkeer* (Barneveld 1992) 105-120.
26. George Harinck, 'Colijn en de Vrije Universiteit', in: J. de Bruijn & H.J. Langeveld (eds.), *Colijn. Bouwstenen voor een biografie* (Kampen 1994) 155-198.
27. George Harinck, 'Prof.dr H. Dooyeweerd (1894-1977) herdacht', *De Reformatie*, 31 (1994) 255-258.
Hoogleraar VU.
28. George Harinck, 'Een verzoek aan Bavinck van studentenzijde', *Radix*, 21 (1995) 53-58.
Over prof.dr H. Bavinck en zijn contacten met studenten aan de VU.

29. George Harinck, 'Om traditie en vernieuwing. Enkele opmerkingen over leven en werk van prof.dr V. Hepp', *Jaarboek voor de geschiedenis van het Nederlands protestantisme na 1800*, 7 (Kampen 1993) 109-133.

V.H. (1879-1950) was hoogleraar in theologie aan de VU van 1922 tot 1950.

30. Chris L. Heesakkers, 'De hoogleraar in de welsprekendheid Petrus Francius (1645-1704)', in: *Athenaeum Illustre* (nr 18) 91-136.

31. Marijn van Hoorn, 'De 'gemeenebestgezindheid' van Jan Hendrik van Swinden (1746-1823). Een schets van zijn politieke bedrijvigheid in de jaren 1795/1796 en 1800/1801', in: *Athenaeum Illustre* (nr 18) 227-254.

32. C.J.H. Jansen, 'H.C. Cras (1739-1820), hoogleraar en natuurrechtsgeleerde in hart en nieren', in: *Athenaeum Illustre* (nr 18) 287-310.

33. Jeanet van Omme & Annemarie Aalders (eds.), Rebels binnen de regels. Het vrouwendispuut Arktos, 1917-1997, *Tipje van de sluier* 11 (Hilversum 1997).

Bevat interviews met ruim dertig vrouwen die lid waren van de Amsterdamse Vrouwelijke Studentenvereniging, de AVSV.

34. Arthur Salomons, ' "Er loopt een soort lijn..." Over de "Amsterdamse oorsprong" van de legitimatieleer ten aanzien van art. 2014 oud-BW', in: *Secundum datur. Negen studies en een laudatio aangeboden aan Hans Ankum* (Amsterdam 1997) 111-126.

Gaat over eind vorige, begin deze eeuw door J.P. Moltzer, J.F. Houwing en hun leerling Paul Scholten (alle drie hoogleraren van de UvA) verkondigde opvattingen.

35. P.H. Schrijvers, 'Petrus Burmannus Secundus (1713-1778). Latinist, geleerde en dichter', in: *Athenaeum Illustre* (nr 18) 137-172.

36. Theo Veen, 'Een leeftijd later: Enkele aantekeningen ter inleiding, aanvulling en verantwoording', in: *Athenaeum Illustre* (nr 18) 173-200.

37. Theo Veen, 'Ongezonde kost'. L.J. van Apeldoorn over de rechtsgeleerdheid onder Cras en zijn voorgangers (1641/1820)', in: *Athenaeum Illustre* (nr 18) 255-286.

38. Joke de Vries, 'Van Conrat tot Ankum', in: *Secundum datur* (nr 34), 162-176.

Gaat over de bezetting van de leerstoel Romeins Recht aan de UvA, 1907-1963.

39. Voor de VU zie ook nrs 99, 100.

BREDA

40. M.H.W. Aalders, *Tussen kazerne en universiteit. De discussie over opvoeding en onderwijs aan de Koninklijke Militaire Academie te Breda in de negentiende eeuw*, Diss. Nijmegen, Rechtshistorische Reeks Gerard Noodt Instituut 42 (Nijmegen 1997).
41. Zie nr 11.

BRUGGE

42. A. van Zuylen van Nyevelt, 'Een universiteit te Brugge 1815-1816', *Biekorf*, 97.1 (1997) 65-66.

BRUSSEL - BRUXELLES

43. Gaston Braive, 'Étudiants universitaires bruxellois sous l'occupation: Saint-Louis avant et après la fermeture de l'ULB', in: Marc Depaepe & Dirk Martin, *De Tweede Wereldoorlog als factor in de onderwijsgeschiedenis - La Seconde Guerre mondiale, une étape dans l'histoire de l'enseignement*, Navorsings- en Studiecentrum voor de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog (Brussel 1997) 145-166.
44. Geert Vanpaemel, 'Onderwijs voor "de meer beschaafde klasse". Het Museum voor Wetenschappen en Letteren te Brussel (1826-1834)', *Scientiarum Historia*, 23 (1997) 3-19.
    Voorloper van de VUBrussel.

FRANEKER

45. Theo Veen, 'Exercitia Huberiana', in: *Secundum datur* (nr 34), 127-161.
    Over de onder Ulrik Huber (1636-1694) te Franeker verdedigde disputaties.

GENT

46. *200 jaar Plantentuin Gent, Hortus Gandavensis 1797-1997* (Gent, Plantentuin RUG 1997).

GRONINGEN

47. J. Bartels, 'Geschiedenis en vooruitgang. Het filosofisch denken van Bernard Delfauw', in: *Zeer kundige professoren* (nr 74) 285-298.
48. H.W. Blom, ' "Zet de ramen open!" De natuurrechtsleer van van der Marck (1719-1800), in: *Zeer kundige professoren* (nr 74) 163-174.
49. P. Derx, 'Eenheid boven geloosverdeeldheid. Het humanisme van Leo Polak', in: *Zeer kundige professoren* (nr 74) 243- 254.
50. W.J. Duyvendak, 'Publieke filosofen in Groningen en de rest van Nederland 1975-1995', in: *Zeer kundige professoren* (nr 74) 311-310.
51. P. Hoexum, 'Heymans' filosofie en psychologie van de kunst', in: *Zeer kundige professoren* (nr 74) 221-235
52. W. Hofstee, *Goden en mensen. De Godsdienstwetenschap van Gerardus van der Leeuw 1890-1950* (diss. Groningen; Kampen 1997).
Over G.vd L. hoogleraar aan de theologische faulteit van Groningen
53. J. den Hollander, 'Helmuth Plessner. Zijn historische plaatsbepaling van het nationaal socialisme', in: *Zeer kundige professoren* (nr 74) 255-266.
54. C. Huisman, *Geloof in beweging: Gerard Kuypers: pastor en patriot tussen vroomheid en verlichting* (Zoetermeer, 1996).
Over G.K. hoogleraar aan de theologische faculteit van Groningen
55. E. Jorink, 'Tussen Aristoteles en Copernicus. De natuurfilosofische opvattingen van Nicolaus Mulerius (1564-1630)', in: *Zeer kundige professoren* (nr 74) 69-84.
56. F.R.J. Knetsch, 'Jaques Gousset (1635-1704). Schriftgeleerde en cartesiaan', in: *Zeer kundige professoren* (nr 74) 107-118.
57. H. Krop, 'Institutionele en tradionele geschiedenis van de filosofie', in: *Zeer kundige professoren* (nr 74) 13-32.
58. H. Krop, 'Wijsbegeerte in Groningen rond 1800. Continuïteit en breuk', in: *Zeer kundige professoren* (nr 74) 175-196.
59. H. Kubbinga, 'Natuurfilosofie volgens A.G.M. van Melsen', in: *Zeer kundige professoren* (nr 74) 273-284.
60. J. Lensink, 'Excentrische positionaliteit. Het mensbeeld van Helmuth Plessner', in *Zeer kundige professoren* (nr. 74) 267-272.
61. A.L. Molendijk, 'Aan de grenzen van het weten. Het begin van de godsdienstwijsbegeerte in Groningen', in: *Zeer kundige professoren* (nr 74) 209-220.
62. M. de Mombray, '*Libertas Philosophandi.* Wijsbegeerte in Groningen rond 1650', in: *Zeer kundige professoren* (nr 74) 33-46.

63. D. Pätzold, 'Johannes Clauberg (1622-1665). Het causaliteitsprobleem in de eerste editie van zijn *Ontosophia*', in: *Zeer kundige professoren* (nr 74) 85-96.
64. M.J. Petry en M.R. Wielema, 'Antonius Brugmans (1732-1789). Bruggenbouwer in de filosofie', in: *Zeer kundige professoren* (nr 74) 135-148.
65. H. van Ruler, 'Het anti-cartesianisme van Johannes Bertling (1626-1690)', in: *Zeer kundige professoren* (nr 74) 97-106.
66. J. van Rijen, 'De zwanenzang van het aristotelisme. De logica in Groningen in de zeventiende eeuw', in: *Zeer kundige professoren* (nr 74) 57-68.
67. A. Sanders, 'Hubbelings logisch reconstructivisme', in: *Zeer kundige professoren* (nr 74) 299-310.
68. G. Sierksma en W. Sierksma, 'Johann Bernoulli (1667-1748). De grote sprong naar het oneindige getal', in: *Zeer kundige professoren* (nr 74) 119-134.
69. J. van Sluis, 'Disputeren in Groningen en Franeker', in: *Zeer kundige professoren* (nr 74) 47-56.
70. Piet Steenbakkers, 'Johannes Braun (1628-1708), cartesiaan in Groningen', *Nederlands Archief voor Kerkgeschiedenis*, 77.2 (1997)196-210.
Hoogleraar en rector te Groningen 1680-1708.
71. P. J. van Strien, 'De Groninger school van Gerard Heymans. De verhouding tussen filosofie en psychologie', in: *Zeer kundige professoren* (nr 74) 221-234.
72. S. Thissen, 'Jonkheer Bernard van Wijck (1836-1925). Wegbereider van het Nederlandse fin de siècle', in: *Zeer kundige professoren* (nr 74) 197-208.
73. M.R. Wielema, 'Nicolaus Engelhard (1696-1765). De leibniz-wolffiaanse metafysica in Groningen', in: *Zeer kundige professoren* (nr 74) 149-162.
74. *Zeer kundige professoren. De beoefening van de filosofie in Groningen van 1614 tot 1996*, onder redactie van H.A. Krop, J.A. van Ruler en A.J. VanderJagt (Hilversum 1997).

HARDERWIJK

75. M. Evers, *De vormingsjaren van A.C.W. Staring. Brieven en documenten betreffende zijn studietijd in Harderwijk en Göttingen, 1784-1789* (Hilversum 1996).
Gelders dichter; publicatie van brieven m.b.t. studietijd, reisnotities van zijn heenreis naar Göttingen (sept. 1787), reisjournaal doorheen Duitsland (sept/okt. 1788), reisdagboek van zijn terugreis (apr. 1789) en zijn alba amicorum.
Zie ook *Bijdragen en mededelingen Vereniging Gelre*, 86 (1995) 49-72.

LEIDEN

76. Buissink & J. Kleijne, 'Theses en thesauriers. Dedicaties van boeken aan het Haarlemse stadsbestuur', in: E.K. Grootes (ed.), *Haarlems Helicon. Literatuur en toneel te Haarlem vóór 1800* (Hilversum 1993) 111-122.
Over financiële steun aan Haarlemse studenten te Leiden in de 17de eeuw.

77. E.H. Kossmann, 'Huizinga's "loome manier van vragen" ', *Historisch Nieuwsblad*, 6.4 (1997) 26-27.
Beschrijving van een tentamen van K.'s vader Frits Kossmann (1893-1968) bij Huizinga in 1915.

78. Willem Otterspeer, 'Haverschmidts eerste almanak: de Leidse universiteit op het breukvlak van de negentiende eeuw', *Negentiende eeuw*, 18.1 (1994) 5-12.

79. Willem Otterspeer, 'Over tradities en mores aan de Leidse universiteit en een vergelijking met Utrecht', in: *Universitaire folklore en rituelen* (nr 99) 33-39.

80. Johanna W. Tammel, *The Pilgrims and other People from the British Isles in Leiden, 1576-1640* (Peel 1989).

81. Zie nr 11.

LEUVEN - LOUVAIN-LA-NEUVE

82. Chris Coppens (ed.), *'Materiae Promotionis'. Natuurwetenschappen aan de oude Universiteit Leuven, Catalogus van de tentoonstelling Leuven, 27 juni-31 augustus 1997* (Centrale bibliotheek, Leuven 1997).

83. Robert Feenstra, 'Teaching the civil law at Louvain as reported by Scottish students in the 1430s "MSS Aberdeen 195-197", with addenda on Henricus de Piro "and Johannes Andreae"', *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis*, 65.3 245-280.

84. Jeanine De Landtsheer, 'Justi Lipsi Diva Lovaniensis: an unknown treatise on Louvain's Sedes Sapientiae', *Revue d'Histoire Ecclésiastique*, 92.1 (1997) 135-142.
Over het miraculeus beeld in St.-Pieters te Leuven, embleem van de Leuvense universiteit.

85. A. Pastoor, Leven in Leuven: van eeuwenoude tradities, grote geleerden en ijverige studenten, *Groniek*, afl. 136 (1997) 348-357.

86. Wladimir Plavsic, *Monseigneur Charue, évêque de Namur* (Louvain-la-Neuve 1996).
Mgr. Charue (1898-1977) was een van de belangrijke spelers bij de splitsing (pp. 95-114).
87. G. Theys, 'Het Leuvense Collegium Alti Collense voor de cleresie verloren (1723-1756)', *De Brabantse Folklore*, nr 292 (1996) 18-54.

NIJMEGEN

88. T.N.J.A. Rijn, 'De huisvesting van de R.K. Universiteit in de eerste 25 jaren van haar bestaan', *Jaarboek Numaga*, 41 (1994) 135.
89. Zie nr 11.

UTRECHT

90. Mártijn Adelmund & Phaedra Werkhoven, 'De Utrechtse student: twee generaties. Een gesprek met Ronald Giphart en Maarten van Rossem', *Aanzet*, 14.2 (1996) 118-128.
91. Werner Bossmann & Mireille Sennef, 'Wijk USC. Student in de stad', *Aanzet*, 14.2 (1996) 113-117.
92. Xander Bronkhorst, 'Utrechts studentenleven tot 1900. Heertjes in een oerdegelijke universiteitsstad', *Aanzet*, 14.2 (1996) 141-151.
93. P.D. 't Hart, ' "Wij schijten in 't recht". Een student kan een potje breken', in: *Universitaire folklore en rituelen* (nr 99) 21-32.
94. Jeroen Jekel, 'Maskerades. Lustrumvieringen aan de universiteit Utrecht', *Aanzet*, 14.2 (1996) 106-112.
95. R.J.Q. Klomp, 'Een misser van Molengraaff? Het faillissement van de particulier', in: *Secundum datur* (nr 34), 62-76.
M. was hoogleraar handelsrecht te Utrecht; ontwerper van de faillissementswet 1896.
96. J.M. Jekel, 'Maskarades. De lustrumvieringen van de Utrechtse universiteit', in: *Universitaire folklore en rituelen* (nr 99) 69-78.
97. N. Pas, 'Van civitas tot syndicaat. De opkomst van het studentensyndicalisme in Utrecht gezien vanuit nationaal perspectief, 1946-1963', in: *Universitaire folklore en rituelen* (nr 99) 41-57.
98. R.L. Schuursma, 'De Utrechtse Historische Studenten Kring, 1926-1970', in: *Universitaire folklore en rituelen* (nr 99) 59-68.

99. *Universitaire folklore en rituelen. Symposium van de vakgroep geschiedenis van de Universiteit Utrecht op 21 juni 1996*, Utrechtse Historische Cahiers 18 (Hilversum 1997).
100. Zie ook nr 79.

INTERNATIONAAL

101. George Harinck, 'Valentijn Hepp in America: Attempts at International Exchange in the 1920s', in: George Harinck & Hans Krabbendam, *Sharing the Reformed Tradition. The Dutch-North American Exchange, 1846-1996* (Amsterdam 1996) 115-138.
V.H. (1879-1950), hoogleraar in theologie aan de VU van 1922 tot 1950; over contacten van Hepp met Princeton Theological Seminary (NJ), Calvin College (MI) en Westminster Theological Seminary (Penn.).
102. George Harinck, ' "Our history is not without parallels". Reacties uit gereformeerde kring in Nederland op het ontstaan van Westminster Theological Seminary te Philadelphia', *Radix*, 23.1 (1997) 44-67.
103. Johan Ickx, *De alumni van het Belgisch Pauselijk College te Rome 1844-1994 – Les anciens étudiants du Collège Pontifical Belge à Rome 1844-1994* (Rome 1994).
104. Johan Ickx & Leopold Winckelmans, 'Grafmonumenten in de kerk van Sint-Juliaan-der-Vlamingen te Rome. Deel 1: Periode vóór de Franse Revolutie', *Bulletin van het Belgisch Historisch Instituut te Rome*, 67 (1997) 225-314.
O.m. van academici
105. Luc Ravier, '70 jaar Nederlands aan de Katholieke Universiteit van Rijsel – 70 années de néerlandais à l'Université Catholique de Lille', *De Franse Nederlanden. Jaarboek – Les Pays Bas français. Annales*, 22 (1997) 192-214.
106. K. van Strien 'Britse studenten in Utrecht omstreeks 1660-1710', *Jaarboek Oud-Utrecht (1997)* 205-230.
107. Zie ook nrs 65, 80, 83.

Ledenlijsten: wijzigingen en aanvullingen
Listes des membres: corrections et additions
(zie/voyez *Nieuwsbrief*, 1996, 1, p. 68-89 en 1996, 2, p. 120-121.)

Lijst leden Werkgroep Universiteitsgeschiedenis

Adreswijzigingen

Frijhoff, prof.dr W.Th. M.

Prof.dr W.Th.M. Frijhoff is per 1 juni 1997 benoemd aan de Vrije Universiteit te Amsterdam.

Nieuw dienstadres: Faculteit der letteren, kamer 8A-39, Vrije Universiteit, De Boelelaan 1105, NL-1081 HV Amsterdam, ☎ +31 (0)20 4446406, fax +31 (0)20 4446500, E-mail: `frijhoff_wtm@let.vu.nl`

Rademakers, dr C.S.M.

Nieuw huisadres: Dr. C.S.M Rademakers, Koningshof 5, NL-3451 LE Vleuten, ☎ +31 (0)30 6771740

Schutte, mr. O.

Nieuw dienstadres: Mr. O. Schutte, Hoge Raad van Adel, Nassaulaan 2-B, NL-2514 JS Den Haag, Postbus 16325 NL-2500BH Den Haag, ☎ +31 (0)70-3614281

Beëindiging lidmaatschap

Meijer, dr. Th.J. overleden op 15 augustus 1997
Wielema, drs M.R., opzegging

Van de ledenlijst afgevoerd

Altena, P. drs.
Bergsma, dr. W.
Hof, drs. M.W. van
Scheurkogel, drs. J.

Nieuw lid

Fraters, J.A.M.
Huisadres: Plantage 16, NL-2311 JD Leiden

Henssen, dr E.W.A.
Huisadres: Herengracht 158, NL-1016 BN Amsterdam, ☎ +31 (0)20 6385383

Hoogstraten, drs M.H.H.M. van
Huisadres: C. Krusemanstraat 9-II, NL-1075 NB Amsterdam

Wingelaar, drs. K.
Huisadres: Bleyenbeekstraat 6, NL-1333 XC Almere, ☎ +31 (0)36-5328272

◆

Lijst leden Studium generale/Liste des membres de Studium generale

Nieuw leden

Steeno, prof.dr Omer
Huisadres: Boetsenberg 11, 3053 Haasrode, ☎ +32(0)16.40.21.89

Cleempoel, Koenraad van
Dienstadres: The Warburg Institute, University of London, Wobian Square, GB-London WC1H 0AB, ☎ +44(0)171.580.9663, fax +44(0)171.436.2852, e-mail: `k.vancleempoel@al.sas.ac.uk`

Adreswijzigingen

Tiggelen, Brigitte van
Dienstadres: Université Catholique de Louvain, SC/PHYS/FYMA, Chemin du Cyclotron 2, 1348 Louvain-la-Neuve

Scheelings, Frank
E-mail: `fscheeli@vub.ac.be`

◆◆◆

EUR	Erasmus Universiteit Rotterdam
KUB-Tilburg	Katholieke Universiteit Brabant (Tilburg)
KUN	Katholieke Universiteit Nijmegen
LUW	Landbouw Universiteit Wageningen
RL	Universiteit Limburg (Maastricht)
RUG-Groningen	Rijksuniversiteit Groningen
RUL	Rijksuniversiteit Leiden
TUD	Technische Universiteit Delft
TUE	Technische Universiteit Eindhoven
TUT	Technische Universiteit Twente (Enschede)
UU	Universiteit Utrecht
UvA	Universiteit van Amsterdam
VU	Vrije Universiteit (Amsterdam)
FPMs	Faculté Polytechnique de Mons
FuCam	Facultés Universitaires Catholiques de Mons
FUNDP	Facultés Universitaires Notre-Dame de la Paix (Namur)
FUSAGx	Faculté Universitaire des Sciences Agronomiques de Gembloux
FUSL	Facultés Universitaires Saint-Louis (Bruxelles)
FUTPB	Faculté Universitaire de Théologie Protestante de Bruxelles
UCL	Université Catholique de Louvain
ULB	Université Libre de Bruxelles
ULg	Université de Liège
UMH	Université de Mons-Hainaut
KUB-Brussel	Katholieke Universiteit Brussel
KULAK	Katholieke Universiteit Leuven Afdeling Kortrijk
K.U.Leuven	Katholieke Universiteit Leuven
LUC	Limburgs Universitair Centrum (Diepenbeek)
RUCA	Universitair Centrum Antwerpen
RUG-Gent	Universiteit Gent
UFSIA	Universitaire Faculteiten Sint-Ignatius Antwerpen
UIA	Universitaire Instelling Antwerpen
VUB	Vrije Universiteit Brussel

Agenda

26/09/97 | 08/05/98	Séminaire: Varia, Louvain-la-Neuve.
21/11/97 | 28/05/98	Lezingenreeks: George Sarton leerstoel, Gent.
10-12/12/1997	Colloquium: Positivismes Colloque international Université libre de Bruxelles – Université d'Utrecht.
25/04/1998	Dag van de Nieuwste Geschiedenis 1998/Journée de l'Histoire Contemporaine 1998.
25-26/6/1998	Conference: History of Science and Technology in Education and Training in Europe. University Louis Pasteur, Strasbourg.
06/1998	Gezamenlijke studiedag Universitaire Archieven, Werkgroep Universiteitsgeschiedenis/ Studium generale.
15-18/8/1998	"Imagine, all the education..." The visual in the making of the educational space through history. International Standing Conference for the History of Education (ISCHE) Kortrijk.
6-7/11/1998	Symposium herdenking oprichting Universiteit van Harderwijk, Harderwijk.

Inhoud / Table des matières

Woord vooraf / Avant-propos

Mededelingen / Communications

Mededelingen van Studium generale
Mededelingen van de Werkgroep Universiteitsgeschiedenis
Andere mededelingen

Onderzoeksprojecten / Projets de recherche

Nieuwe publicaties / Publications récentes

Lezingen en congressen / Conférences et congrès

Musea en tentoonstellingen / Musées et expositions

Bibliografisch overzicht universiteitsgeschiedenis der Nederlanden
Bibliographie de l'histoire des universités aux Pays-Bas et en Belgique

Ledenlijsten: wijzigingen en aanvullingen /
Listes des membres: corrections et additions

Agenda